

Het perspectief van Flevoland tot....

PROVINCIE FLEVOLAND

Colofon

Stichting Vitaal en Ondernemend Flevoland

Piccolostraat 37
1312 RE Almere
www.vitaalondernemendflevoland.nl

IVIO Uitgeverij BV

Pascallaan 71
8218 NJ Lelystad
www.iviouitgeverij.nl

Uitgever:

Drs. Meine Broomhaar

Manager:

ing. Ronald Buitenhuis

Vormgeving:

Alex Rimini

Productie

Karmac Drukwerk BV

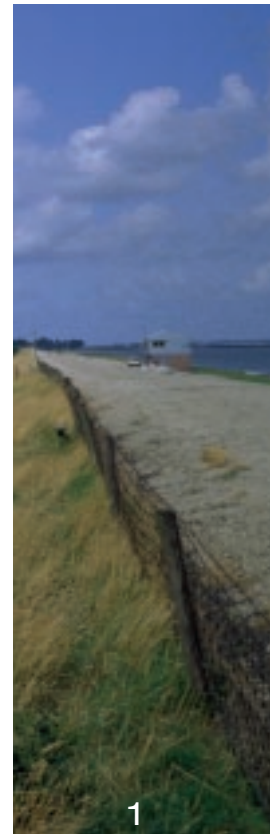
Foto's

Albert Roozenburg

Omslag

Fotostudio Wierd, Lelystad
Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium

Voorwoord	2
De toekomst van de Flevolandse ruimte	4
De organisatiestructuur V.O.F.	6
Programma afsluitend congres Vitaal Ondernemend Flevoland	8
Programma afsluitend Congres "Samen op weg"	9
Workshop 'Ruimtelijke inrichting'	10
Workshop 'Economie en samenleving'	13
Workshop 'Overheid en samenleving'	17
Verslag van de avondbijeenkomst	21
Het perspectief van Flevoland tot 2050, bevindingen en conclusies	30
De toekomst van de agrarische sector	30
De inrichting van de buitenruimte	33
Het waterbeheer en watergebruik in Flevoland in de 21e eeuw	35
De infrastructuur in een zich ontwikkelend Flevoland	38
Nieuwe wegen naar een gezonde Flevolandse leefomgeving	41
De ontwikkeling van de Flevolandse economie	43
Epiloog	46

Onze Stichting Vitaal en Ondernemend Flevoland ('de VOF') heeft haar doel bereikt. Wij zijn erin geslaagd een brede discussie te organiseren over de toekomst van het grondgebied van Flevoland. In het bijzonder hebben wij de gevolgen van de verstedelijkingsdruk die in Flevoland voorlopig onverminderd zal blijven bestaan aan de orde gesteld. Simon Wever, voorheen onder meer stedenbouwkundige van de Provincie Flevoland, was zo bereidwillig een aantal ruimtelijke modellen te ontwikkelen als aanzet voor onze discussies.

Onze aanpak paste in de voorbereidingen voor het nieuwe Provinciale Omgevingsplan. De VOF heeft haar activiteiten ontplooid in de gehele provincie door in elk van de zes Flevolandse gemeenten een symposium te organiseren. De onderwerpen van de symposia zijn zorgvuldig uitgekozen en vormen samen één geheel. Naast de discussiegroepen die

bestonden uit de aanwezigen waar deze ook vandaan kwamen zorgde de plaatselijke werkgroep die in diverse gemeenten kon worden samengesteld, voor de 'couleur locale'. Onze "Ronde van Flevoland" werd afgesloten met een congres in het Provinciehuis. In dit boek zijn de resultaten van het Slotcongres vastgelegd.

Het denkbeeldige eindpunt van de discussies, het jaar 2050, werd terecht opgevat als een aansporing zover mogelijk in de toekomst te "kijken". Begrijpelijkerwijs bleek het 'hier en nu' grote invloed op de discussies te houden. De toekomstvisies ontstonden vaak door wetenschappers met hun vaak prikkelende meningen en structurele aanpak te confronteren met de bestuurders en de politici van de provincie en de gemeenten die meer leven vanuit de praktijk van alledag.

Nu wij onze werkzaamheden afgesloten hebben, is er alle reden om tevreden te zijn. Dat geldt niet alleen de inhoud van de werkzaamheden, maar ook de wijze waarop wij voor onze activiteiten konden samenwerken met vele personen en partijen. Alleen daardoor konden wij in één jaar zes symposia en het slotcongres afronden. Ik dank daarvoor de vertegenwoordigers van de deelnemers in ons samenwerkingsverband: Kamer van Koophandel Flevoland (KvK), Milieuraad Almere, Rabobank Groep, Nederlandse Land- en Tuinbouw Organisatie (NLTO) Flevoland en de Sociaal Economisch Overleg- en Adviesraad (SEOR) Flevoland en Vereniging Bedrijfskring Almere (VBA). KvK, NLTO, Rabobank Flevoland, Rabobank Almere en Rabo Vastgoed hebben substantieel bijgedragen aan de financiering van de stichting.

Voorts dank ik de leden van de werkgroepen en de projectgroep die voor elk symposium zo veel werk verzet hebben.

Ook enkele Statenleden waren daarin intensief betrokken. Wij hebben de vaart erin kunnen houden. Ik denk wat dat betreft in dankbaarheid terug aan onze secretaris Henk Wortel die de drijvende kracht was achter alle VOF- activiteiten. Hij was duwer en trekker tegelijk. Hij stimuleerde het tempo van de voorbereiding en de realisatie van de symposia en het eindcongres tot hij op 9 maart 2005 midden in zijn werkzaamheden voor de VOF helaas plotseling overleed.

Het provinciebestuur heeft ons ruimhartig met een financiële bijdrage geholpen. Daarnaast was telkens een gedeputeerde bereid een symposium in te leiden en een aanzet te geven tot discussie. De gemeenten hebben in de persoon van de verantwoordelijke wethouder en veelal de burgemeester er blijk van gegeven het werk van 'Vitaal en Ondernemend Flevoland' belangrijk te vinden. De gemeenten hebben alle in enigerlei vorm in de organisatie van de symposia geparticipeerd, bijvoorbeeld door het gemeentehuis als locatie voor het symposium ter beschikking te stellen. De leden van de Provinciale Staten hadden een warme belangstelling voor ons werk en ook de leden van de verschillende gemeenteraden - hoewel in iets mindere mate - namen deel aan de symposia en de discussiegroepen. Daarnaast hebben vele anderen aan de bijeenkomsten van de VOF deelgenomen. Zij allen hebben onze activiteiten vruchtbaar gemaakt.

Tenslotte, wij hebben het zeer gewaardeerd dat prof. dr. Oedzge Atzema, hoogleraar van de Universiteit Utrecht en mr. Ralph Pans, voorzitter van de directieraad VNG bereid waren onze adviseurs te zijn. Eerstgenoemde was als wetenschapper ook direct betrokken. Hij hield diverse inleidingen en heeft zeer enthousiast bijgedragen aan diverse discussies en publicaties. Hem en alle andere inleiders zijn wij zeer dankbaar voor hun belangeloze inzet voor de VOF.

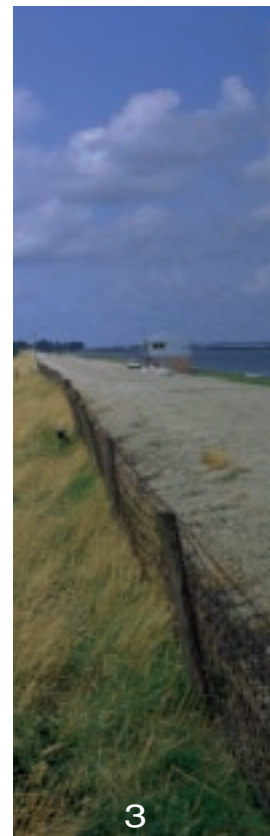
Wie nog een keer wil nazien wat onze ronde van Flevoland heeft opgeleverd kan daarvoor terecht bij de boekjes die van de symposia zijn gemaakt en het boek ter voorbereiding op het Slotcongres. Met dit boek waarin de resultaten van het

Slotcongres worden weergegeven wordt het traject dat wij hebben afgelegd afgesloten.

Het is bijzonder dat deze omvangrijke klus geklaard is in één jaar. Dat was uitsluitend mogelijk omdat velen actief waren in de voorbereiding, de discussies en de uitwerking. Uiteraard zien allen die betrokken waren bij het werk van de VOF uit naar het nieuwe Provinciale Omgevingsplan.

Jos Joosen

Voorzitter Stichting Vitaal en Ondernemend Flevoland

De toekomst van de Flevolandse ruimte

Het samenwerkingsverband V.O.F. (Vitaal en Ondernemend Flevoland) wil binnen de provincie een discussie op gang brengen over de toekomst van het grondgebied van Flevoland.

Als (denkbeeldig) eindpunt voor die ontwikkeling is het jaar 2050 gekozen.

Natuurlijk is vijftig jaar vooruitzien een onmogelijkheid, maar dat neemt niet weg dat het creëren van een visie voor een ontwikkeling in de tijd een uitgangspunt kan zijn voor nodige ontwikkelingsactiviteiten.

I Uitgangstellingen:

- De bevolkingsdruk vanuit de Randstad Holland en de regio Zwolle-Kampen op de Flevolandse ruimte zal in de komende vijftig jaar voortduren totdat er een voorlopig verzadigingspunt bereikt zal zijn. Op dat moment, zo schatten wij, zullen er in de Flevolandse ruimte zo'n 1 miljoen mensen wonen.
- Door de uitbreiding van de Europese Unie en de druk van de ontwikkelingslanden en Amerika zullen de landbouwsubsidies binnen de Unie afgebouwd worden, waardoor de grootschalige landbouw uit West-Europa, dus ook uit onze regio zal verdwijnen.
- De wereldwijde klimaatsveranderingen zullen voor een stijging van het zeewater en extreme weersomstandigheden zorgen, die, zeker in onze omgeving, tot ingrijpende veranderingen zal leiden.

Uitgaande van deze stellingname wil het samenwerkingsverband een discussie op gang brengen over de toekomst van ons gebied. Het samenwerkingsverband heeft om aan de discussie een 'gezicht te geven' de vier ruimtelijke visies van de stedenbouwkundige Simon Wever ingebracht.

Om de discussie op gang te brengen wil het V.O.F. in de periode 2004 - 2005 in de zes gemeenten van Flevoland een symposium organiseren, waarbij een facet van de mogelijke

ontwikkeling in discussie gebracht wordt. De resultaten van de discussies worden gebundeld en verder besproken tijdens een afsluitend congres, zodat de 'denkperiode' kan worden afgesloten met een integrale visie.

II Symposia:

Werkwijze:

- In elke gemeente wordt in de genoemde periode een symposium gehouden.
- Elk symposium kent een middag- en een avondsessie.
- 's Middags wordt er gediscussieerd in werkgroepen, die een besloten karakter hebben en waarvoor de deelnemers uitgenodigd worden.
- De plenaire avondbijeenkomst is in zoverre openbaar, dat men zich vooraf gemeld moet hebben.

Werkgroepen:

- Tijdens de middagsessie wordt er gediscussieerd in twee soorten werkgroepen.
- Binnen een 'locale werkgroep' worden, zo die geformeerd kan worden, de plaatselijke wensen en toekomstmogelijkheden besproken.
- Onderdelen van een ontwikkelingsfacet van het Flevolands gebied worden in 'provinciale werkgroepen' doorgelicht.
- Een provinciale werkgroep wordt gevormd door genodigden, één deskundige inleider, en een voorzitter en secretaris.
- De deelnemers aan de discussies krijgen minstens veertien dagen vooraf inhoudelijke informatie (het praatpapier), aan de hand waarvan de discussie binnen de werkgroep gevoerd wordt.
- In de provinciale werkgroepen geven de deskundigen een inleiding, waarna er direct gelegenheid is tot het stellen van vragen waarbij het debat niet geschuwd mag worden.
- Halverwege de middag is er een pauze, waarbij er gelegenheid bestaat om een drankje te nuttigen en /of met elkaar van gedachten te wisselen.

- de pauze wisselen de genodigden van werkgroep, zodat iedereen over twee facetten van de probleemstelling geïnformeerd wordt. Dat geldt niet voor de deelnemers aan de lokale werkgroep.

Avondsessie:

- Bij het begin van de avondzitting geven de deskundigen een korte samenvatting van hun inleiding en de discussies in hun werkgroepen.
- Vervolgens geeft een 'generalist' een eigen visie over het onderwerp van het symposium, waarna hij probeert, samen met de deskundigen van de middagzitting, tot een eindconclusie te komen.
- Het tweede deel van de avond bestaat uit een debat tussen de panelleden en de zaal.

Provinciale inbreng

- Tijdens elk symposium schetst een lid van de Gedeputeerde Staten een beeld van het beleid van de provincie rondom het onderwerp van de discussie.

III Rapportage:

- Van elk symposium wordt er een verslag opgesteld, dat gepubliceerd wordt via onze website www.vitaalondernemendflevoland.nl en weer later in drukvorm wordt toegezonden aan deelnemers, andere belanghebbenden en belangstellenden.

IV Symposia-onderwerpen:

- Toekomst agrarische sector Flevoland (in Dronten)
- (Her)Inrichting buitenruimte (in Zeewolde)
- Watergebruik/waterbeheer en de gevolgen van de klimaatveranderingen (in Urk)
- Infrastructuur in een zich ontwikkelend Flevoland (in Lelystad)
- Wonen, woonvormen en samenlevingsverbanden in Flevoland (in Noordoostpolder)
- Globalisering (?) en de economische ontwikkeling binnen Flevoland en de omliggende regio's (in Almere)

V Congres:

- De discussie onder de titel "De toekomst van de Flevolandse ruimte" zal worden afgesloten met een congres in het provinciehuis.

VI Tijdstippen:

Symposia:

17 maart 2004, 17 mei, 5 oktober, 3 november, 13 december en 19 januari 2005.

Congres:

21 maart 2005.

Adviseurs m.b.t. de invulling van de symposia: mr. Ralph Pans, ex-burgemeester van Almere en momenteel voorzitter van het directeurencollege van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en professor dr. Oedzge Atzema, hoogleraar economische geografie aan de faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht.

Stichtingbestuur V.O.F

Bestuursleden:

Jos Joosen (vz.)

Marianneke Creemers

Andries Greiner (tot 1-1-2004)

Helen van de Kamp

Anne Kolmer (tot 1-5-2004)

Hans de Leeuw (tot 1-9-2004)

Gerrit Wielink (1-9-2004 / 1-5-2005)

Douglas Brouwers (vanaf 1-5-2005)

Henk Nijenhuis

Sietske van Oogen (vanaf 1-5-2004)

Albert Roozenburg (secr., vanaf 9-3-2005)

Willy Schutte

Harko Stavasius

Dirk Minne Vis

Henk Wortel (secr., overleden 9-3-2005)

Centrale proj. groep

Jos Joosen

Marianneke Creemers

Henk Wortel

Albert Roozenburg

Sietske van Oogen

Henk Nijenhuis

Loek Storken

Proj.groep Dronten

Toekomstige agrarische sector

Hans de Leeuw vz

Henk Wortel (secr.)

Willy Schutte

Albert Roozenburg

Proj. gr. Zeewolde

(Her)inrichting buitenruimte

Marianneke Creemers vz.

Henk Wortel (secr.)

Albert Roozenburg

Riet Rijs

Loek Storken

Henk Nijenhuis

Sietske van Oogen

Proj. groep Urk

Klimaatveranderinge in Flevoland

Sietske v. Oogen vz.

Henk Wortel (secr.)

Albert Roozenburg

Loek Storken

Irmgard Vogels

Samenwerkingsverband

Kamer van Koophandel Flevoland
 Milieuraad Almere
 NLTO
 Rabobank Groep
 SEOR
 VBA

Adviseurs

Oedzge Atzema
 Ralph Pans

Eindcongres

Jos Joosen vz.
 Henk Wortel secr.
 Albert Roozenburg
 Marianneke Creemers
 Willy Schutte
 Loek Storcken

Proj.gr. Lelystad

Ontwikkelingen in infra

Kees van den Haspel
 Henk Wortel (secr.)
 Albert Roozenburg
 Anne Kolmer vz.
 Simon Wever

Proj.gr. Noordoostpolder

Samenlevingsopbouw

Willy Schutte
 Henk Wortel (secr.)
 Albert Roozenburg
 Jetze Kempenaar

Proj.groep Almere

Globalisering

Rob Nijhof vz.
 Henk Wortel (secr.)
 Albert Roozenburg
 Harrie Zondag
 Loek Storcken

Programma afsluitend congres Vitaal Ondernemend Flevoland “Samen ... op weg...”

Datum : 21 maart 2005
Plaats : Lelystad
Locatie : Provinciehuis

Middagprogramma:

14.30 uur Ontvangst deelnemers middagprogramma

15.00 uur Opening Eindcongres Jos Joosen, voorzitter V.O.F.

15.05 uur Overhandiging eindrapport deel 1 aan A.L. Greiner, Gedeputeerde Flevoland

15.15 uur 1e discussieronde

zaal 1	Ruimtelijke inrichting	H. Vermeer, voormalig lid Eur. Parlement (VVD) B.J. van Bochove, lid Tweede Kamer, fractie CDA
zaal 2	Economie en Samenleving	D.M. Vis MBA, directeur KvK Flevoland
zaal 3	Overheid en samenleving	K. Wilting, voorm. voorlichter Politie Amsterdam

16.35 uur **korte pauze** voor koffie of thee.

16.45 uur **2e discussieronde**

18.00 uur **Afsluiting middagprogramma**

18.30 uur **pauze:** broodjes, koffie, thee en wat warmes voor de deelnemers aan zowel het middag- als het avondprogramma

Avondprogramma:

19.30 uur Ontvangst deelnemers avondprogramma

20.00 uur Opening avondprogramma

20.10 uur Inleiding

20.25 uur Korte terugblik op middagdiscussies

20.45 uur reactie en 'aanzet' voor een slotconclusie

21.10 uur Zaaldiscussie met panel
met deelname van:

Jos Joosen, voorzitter V.O.F.

mr. M.J.E.M. Jager, Commissaris van de Koningin Flevoland

H. Vermeer, voormalig lid Eur. Parlement (VVD), D.M. Vis MBA,
directeur KvK Flevoland K. Wilting, voorm. voorlichter Politie Amsterdam

prof. dr. O. Atzema, hoogleraar economische geografie, Universiteit van Utrecht
o.l.v. Sietske van Oogen, V.O.F.

prof. dr. O. Atzema, Universiteit van Utrecht, ing. F. Witbraad, BVR,
mr. H.M. Meijdam, voorz. VROM-raad & burgemeester Zaanstad

E. Vermeer, oud burg. H'waard & oud Ged. Flevol., dr. P.T.J.C. van Rooy,
Accanto, K. Wilting, voorm. voorl. Politie Amsterdam

A.L. Greiner, Gedeputeerde Flevoland

Jos Joosen, voorzitter V.O.F.

22.10 uur Eindconclusie en synthese

22.30 uur Afsluiting Eindcongres

Afsluitend Congres "Samen ... op weg ..."

Datum : 21 maart 2005
 Plaats : Lelystad
 Locatie : Provinciehuis

Henk Wortel, secretaris en gangmaker van de stichting Vitaal Ondernemend Flevoland, overleed geheel onverwacht op woensdag 9 maart. Aan Henk was een koninklijke onderscheiding toegekend, die hem tijdens het slotcongres zou worden opgespeld voor zijn verdiensten voor de samenleving. Jammer genoeg heeft hij dat niet meer mee mogen maken. Alle VOF-mensen en Flevoland zullen Henk Wortel missen.

Leden werkgroep : Jos Joosen (vz), Marianneke Creemers, Henk Wortel (overleden op 9 maart 2005), Willy Schutte, Loek Storken, Albert Roozenburg, Sietske van Oogen, Henk Nijenhuis.

Congresvoorzitter : Sietske van Oogen

Website : <http://www.vitaalondernemendflevoland.nl/>

Verslag van de middagbijeenkomsten

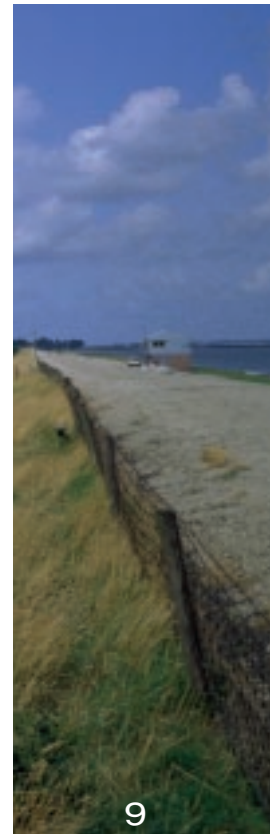
- Ruimtelijke inrichting H. Vermeer, voormalig lid Eur. Parlement (VVD), B.J. van Bochove, lid Tweede Kamer, fractie CDA
- Economie en Samenleving D.M. Vis MBA, directeur KvK Flevoland
- Overheid en samenleving K. Wilting, voorm. voorlichter Politie Amsterdam

Verslag van de avondbijeenkomst

Deskundigen : prof. dr. O. Atzema, Universiteit van Utrecht, mr. H.M. Meijdam, voorzitter VROM-raad & burgemeester Zaanstad, dr. P.T.J.C. van Rooy, Accanto, prof.dr. P.P. Tordoir, Universiteit van Amsterdam, lid VROM-Raad. E. Vermeer, oud burgemeester Heerhugowaard & oud Gedeputeerde Flevoland, K. Wilting, voormalig voorlichter Politie Amsterdam, ing. F. Witbraad, BVR. De heer Tordoir wordt wegens ziekte vervangen door de heer Herman Vermeer, voormalig Europarlementariër uit Swifterbant

voorzitter Jos Joosen overhandigt Gedeputeerde Andries Greiner het eerste exemplaar van het eindverslag 'Samen ... op weg ...'

Workshop 'Ruimtelijke inrichting'

Workshop 1

Als aftrap in deze sessie is de stelling geponeerd dat de groei zich moet richten op het niveau dat nodig is om voorzieningen en bereikbaarheid te waarborgen. Het wordt belangrijk geacht dat de groei (kwantiteit) ook dusdanig is gespreid dat de leefbaarheid (kwaliteit) op niveau blijft. Kwantiteit kan met name in Almere plaatsvinden, maar kwaliteit is voor geheel Flevoland van belang.

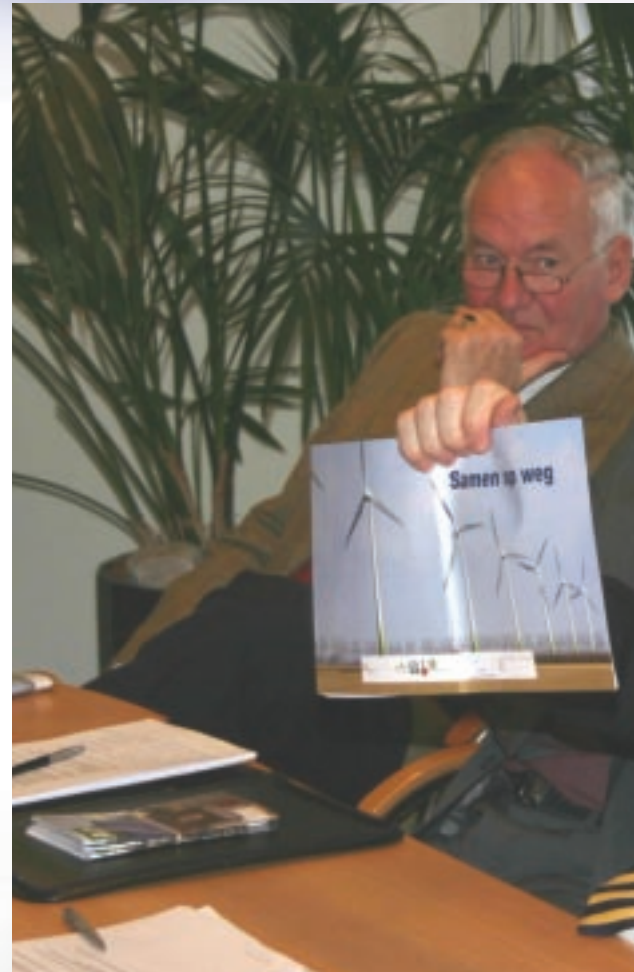
Tot nu toe is er teveel gebouwd en is er een probleem ontstaan met de bereikbaarheid. Groei van Flevoland is noodzakelijk (kijk naar de Randstad en Schiphol en het te lage bouwtempo elders).

De -hoge- groei van Almere zal effecten hebben op de rest van Flevoland, omdat er tevens een overloop tot stand komt naar het achterland. Dat betekent dat er met zorg mee moet worden omgegaan.

Hierbij rijst de vraag of 'keiharde' afspraken over de infrastructuur dan wel hard genoeg zijn. Is dat niet het geval, dan zou de groei eerst 15 jaar moeten stilliggen.

Als een voordeel wordt gezien dat de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening de procedur tijd beoogt te bekorten, hetgeen meer kansen met zich meebrengt. De aanleg van de ontsluiting zal in dit geval gelijk kunnen lopen met de start van een bouwlocatie.

Een belangrijke vraag betreft wie de infrastructuur uiteindelijk moet betalen. Zo lijkt het onbegrijpelijk dat de provincie de N23 moet betalen terwijl het zo'n belangrijke verbinding is, die ook voor de bereikbaarheidsproblemen van Noord Holland en Overijssel een oplossing is. Samenwerking tussen de drie provincies is hier een vereiste. In Den Haag zou bepleit moeten worden dat er rijksmiddelen beschikbaar worden gesteld om zo'n weg ook in een keer en dan goed aan te leggen. Hiervoor is wel nodig dat een regio eerst zelf een eenduidig verhaal heeft en dit vervolgens in Den Haag benadrukt. In de discussie over de behoefte aan bereikbaarheid wordt een parallel getrokken met de woning-

productie die zich thans, als gevolg van het ontbreken van beleid, weer op het niveau van 1978 bevindt. Toch vindt het merendeel van de aanwezigen dat deze vergelijking mank gaat omdat het verkeersaanbod wel doorgroeit. Als de bereikbaarheid aan kwaliteit wil winnen, moet er wel doorgroei van infrastructuur zijn. In de nabije toekomst wordt de positie van de gemeenten en de provincie versterkt. Het gaat hierbij vooral om afstemming van de netwerken voor de bereikbaarheid. Betreurd wordt dat de insteek vanuit

Gedeputeerde Wubbo de Raad maakt tijdens de discussies gelijk gebruik van het boekje 'Samen ... op weg ...'

Flevoland het Integraal Ontwikkelingsplan Almere (IOP) is, waarin wel een IJmeer-verbinding wordt opgevoerd (duurt 25 jaar), maar waarin de A6/A9 doortrekking niet wordt genoemd. Er liggen hiervoor nauwelijks alternatieven en daarom wordt gepleit voor de consistente lijn waarbij eerst het probleem van de A6/A9 wordt opgelost en er zorg is voor het meer benutten van OV-verbindingen.

Een derde aspect is tot nu toe gemist in de discussie: het ruimtelijk beslag van de groei van de werkgelegenheid. Dit

kan niet los worden gezien van de groei en de bereikbaarheid. Het is hierbij echter maar de vraag of de economie zich wel zo laat (be-)sturen. Bedrijven maken hun eigen keuze. Het antwoord hierop is dat het ruimtelijk beleid van de provincie samen met de gemeenten vorm moet krijgen, dus samen oplossingen regelen en dan de rijksoverheid vragen om bv. ontsluitingen, zoals bij de A30, A23, of het verdubbelen van de Hollandse Brug, te faciliteren.

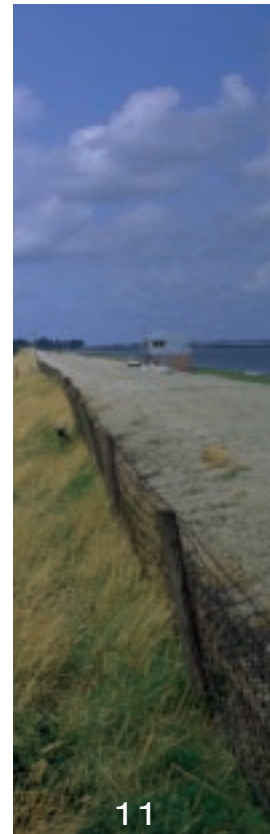
Nog een punt waarvoor aandacht wordt gevraagd, is de leefbaarheid; het gaat immers om kwaliteit en bewoners willen ook tevreden blijven. Het gaat er om een balans te vinden tussen landelijke uitstraling en ontwikkeling. Men moet vooral zuinig zijn op het landelijke gebied. Almere moet de eigen kwaliteit niet opeten. Dat betekent dus keuzes maken en formuleren waar wel groei plaatsvindt en waar juist niet, waarbij ook aandacht voor het op peil houden van het voorzieningenniveau niet mag worden vergeten.

Hoewel hierbij de aandacht niet alleen op de Randstad gericht moet zijn, mag de druk van de Randstad ook niet worden ontkend.

Als Nederland kiest voor mainports, dan loopt de druk voor Flevoland op. Hiervoor is Flevoland ook ontwikkeld, maar omdat wordt bijgedragen aan de oplossing van een nationaal probleem, mag Flevoland in de steer van kwaliteit en de hierbij benodigde kosten ook wat terug verwachten.

Verbindingslijnen mogen niet alleen voor doorgang worden gebruikt. Werkgelegenheid, maar ook wonen en voorzieningen, moeten integraal worden ingepast.

In verband met het Omgevingsplan wordt gewezen op het agrarisch gebied en het bestemmingsplan buitengebied. Hier liggen eigenlijk veel kansen die nog niet ten volle worden benut. Als voorzichtige voorlopige conclusie wordt er voor gepleit de beste plekken van de provincie voor het laatst te bewaren.

Er wordt echter voor gewaarschuwd dat Flevoland zich niet moet isoleren. Die keuze voor de infrastructuurvoorzieningen zal Flevoland samen met de omliggende regio's moeten maken. Op de oostelijke ontwikkeling wordt door Utrecht niet echt enthousiast gereageerd. De ontsluitingsproblematiek los je niet op door alleen te opereren. Toch moet er verder worden gedacht dan alleen in nog meer asfalt. Omschakelen in denken naar meer logistieke systemen is hierbij nodig.

Workshop 2

In deze sessie heeft de inleider drie punten waarop hij aandacht wil vestigen:

- De kwaliteit van de Flevolandse samenleving; nadruk op wonen in Almere en kaders voor kwaliteit van de werkgelegenheid op het platteland openhouden.
- De kwaliteit van het Markermeer; bijvoorbeeld kustlijnverlenging waardoor meer kwaliteit dicht bij steden als Almere en Lelystad wordt geïntroduceerd.
- De kwaliteit van luchthaven Lelystad: durf de discussie aan of er toch groei van vliegbewegingen nabij Lelystad ter ondersteuning van de economie van Lelystad en Almere moet worden gestimuleerd.

Een belangrijk aspect in de inleiding is leefbaarheid. Dat betekent dus dat op lokaal en regionaal niveau afspraken moeten worden vastgelegd hoe om te gaan met het gebied. Wel of geen robuuste ecologische zone is bepalend voor de groei van Almere. Momenteel is de kwaliteit van goed niveau, dus dat moet je zo proberen te houden. Druk op de leefomgeving betekent dat je met elkaar duidelijk bent. Ingaand op het Markermeer kan men zich inderdaad afvragen hoe die kwaliteit beter is te benadrukken en benutten. Dat vergt dat overheden dat wensbeeld samen inkleuren om de kwaliteit ervan te kunnen behouden.

De vraag rijst of het bevorderen van de groei van de luchthaven Lelystad de leefbaarheid van de provincie ook bevordert.

De inleiders huldigen dit standpunt omdat dat een groei van werkgelegenheid eveneens een verlevendiging betekent. Het gaat hierbij wel om een verplaatsing van activiteiten van

Tweede Kamer lid Bas Jan van Bochove (CDA) zet zijn betoog kracht bij

uit het nationale niveau en dus niet om groei. Daardoor bestaat een kans op kwaliteitsverbetering op grotere schaal. Hoewel de bevolkingsgroei stabiliseert, leidt gezinsverdunding in dit verband niet tot de noodzaak om de ruimtebehoefte naar beneden bij te stellen.

De vraag werd gesteld of grootschalige landbouw nog wel thuis hoort in Flevoland en Nederland. De landbouw in Flevoland lijkt nog heel lang een functie te vervullen, al zal er zeker sprake zijn van schaalvergroting, dus minder bedrijven, maar wel groter, hetgeen per saldo niet veel minder ruimte vraagt. Toch is groei naar grotere schaal mogelijk niet per se noodzakelijk, maar is de vraag, wat je met elkaar ermee wil, veel belangrijker. De kwaliteit is in Flevoland erg goed, dus voorlopig moet dat niet veranderen. Het gaat om de discussie of juist alles dichtgeregeld wordt, dan wel wat meer open blijft. Als wonen op het platteland wordt toege-

staan, moet de meerwaarde gekoppeld zijn aan maatschappelijke doelen. Hierbij kan men denken aan een vorm van een gebiedsontwikkelingsmaatschappij.

De discussie gaat vervolgens over de consequenties van zeespiegelrijzing en waterberging voor het Markermeer. Ingegaan wordt op plannen over verfraaiing van de strakke dijken, het “archipel-idee” bij kustversterking, de verbinding tussen Amsterdam en Almere, verwijzend naar het IJmeer-

atelier. De waterhuishouding vraagt om bezinning en dat geldt ook voor het Markermeer. De Nota Ruimte houdt mogelijkheden voor bouwen in het water bij Almere en Lelystad open.

Tot slot wordt de vraag opgeworpen of de luchthaven verplaatst moet worden. De meerderheid van de aanwezigen beschouwt de huidige situatie van de luchthaven als een vast gegeven.

Workshop ‘Economie en samenleving’

Workshop 1

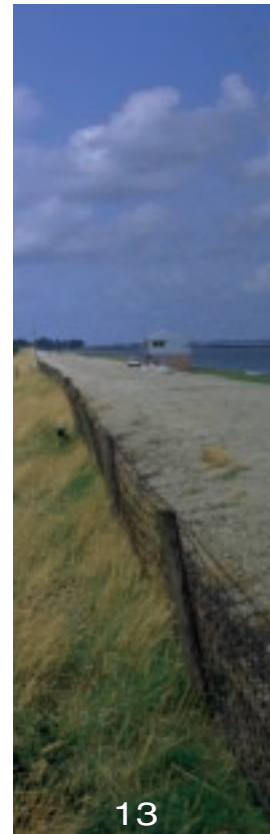
Aan de hand van het voor het congres uitgereikte praatpapier markeert de inleider het speelveld voor de discussie in deze workshop. Als discussievoorzet worden de volgende relevante vragen voor de toekomst gesteld:

- Gegeven de algemene demografische ontwikkeling van Nederland in de komende decennia, tot hoeveel inwoners in Flevoland willen we eigenlijk groeien?
- Hoe geven we de “re-invention”, de uitbreiding van nieuwe functies in de agrarische sector op een creatieve en uitdagende manier vorm? Gevraagd wordt dit te bekijken vanuit het perspectief van Jules Verne;
- Bezie als belangrijke randvoorwaarde de benodigde infrastructuur : als voorbeelden worden genoemd de A30, brug door het IJmeer, goede verbindingen naar het noorden en een sterke oost-west-verbinding door Flevoland;
- Hoe kun je het zuiden van Flevoland sterk ontwikkelen en tegelijk een evenwichtige ontwikkeling van midden en oostelijk Flevoland, en het noorden van Flevoland, niet verwaarlozen?
- Hoe kunnen toerisme en recreatie in combinatie met de “wateropdracht” (met de focus op de inrichting van het “middengebied” van Flevoland) worden versterkt? Wat kunnen de ontwikkeling van de buitengebieden, maar ook b.v. Airport Lelystad hieraan bijdragen?

- Almere zal zich ontwikkelen tot een sterk economische trekker met alle kenmerken van een typische stadseconomie. Maar wat betekent dit dan voor de andere gemeenten. Is er geen sprake van een ondeelbare ontwikkeling? Welke rol kan het hoger onderwijs hierin spelen?
- Tenslotte: Welke keuzes willen we binnen het huidige stelsel van regels en richtlijnen? Hoe kunnen we dit stelsel zo toepassen dat er nieuwe creatieve ontwikkelings-ideeën meer kansen krijgen?

Dynamiek van de ontwikkeling

Als voorzet voor de discussie komt uit de workshop de algemene opmerking naar voren dat allereerst moet worden gestreefd naar versterking van de ontwikkeling in geheel Flevoland. Deze ontwikkeling moet evenwichtig zijn maar hoeft niet overal dezelfde dynamiek te kennen. In het zuiden en westen van Flevoland zal de ontwikkeling hoogdynamisch zijn (Randstedelijke ontwikkeling met primaire aders en slag-aders), in het noorden en oosten lager dynamisch met het slim benutten van landschapsconcepten via de ontwikkeling van de randmeren en het vestigen van landgoederen op vrijgekomen landbouwkvelds. De vraag rijst in hoeverre dit “maakbaar” is. Bedrijven moeten niet gedwongen worden om zich te vestigen waar zij dit eigenlijk niet willen. De inleider merkt op dat dit inderdaad niet door dwang gebeurt maar door een goede facilitering.

Zet de Randstad en daarmee Almere en Lelystad in de randen als metropool op de kaart en biedt de vereiste infrastructuur. Bedrijven zullen dan hun meest gewenste plek gaan opzoeken.

Ontwikkeling wonen/werken

Wat betreft infrastructuur spelen het ontwikkelen van lightrail-/metrosystemen in de discussie nog geen rol. Algemeen wordt gepleit voor een sterke verbinding van Almere met de Randstad, eventueel ook via genoemde transportsystemen. Hierbij moet wel een principiële vraag worden beantwoord: hebben woon-werk-combinaties, of scheiding van rustig wonen in buitengebied en werken in het stedelijk gebied, de voorkeur?

De ontwikkeling van de laatste 15 jaar is nog steeds het hinken op twee gedachten. Er is voor Flevoland nog geen sprake van een evenwichtige balans in wonen en werken. Wat kunnen we doen aan het opkrikken van de cijfers van de huidige "eigen" werkgelegenheid binnen de steden Almere (30%) en Lelystad (37%)?

Het algemeen gevoelen is dat de werkgelegenheid moet blijven groeien, maar de inleider stelt hierbij de enigszins prikkelende vraag of dit wel in Flevoland moet gebeuren.

In welke mate zou je wonen, werken en recreëren beter in balans kunnen brengen door niet massief op alle vormen van werkgelegenheid in te zetten, maar meer op ketenwerkgelegenheid, aansluitend bij de industrie en bedrijvigheid, die er op dit moment in Flevoland is?

Infrastructuur

Infrastructuur wordt als bepalende randvoorwaarde en als belangrijke katalysator van de economie beschouwd en op weg naar 2050 moeten hier fundamentele keuzes worden gemaakt. Hiermee kan de uitgaande pendel worden omgezet in een binnenkomende pendel. Als goed voorbeeld hiervan wordt de aanpak van Zwolle genoemd.

Meer woningen voor de Flevolandse bevolking biedt naast bestaan aanwezig arbeidspotentieel ook woongelegenheden voor de mensen die door een bedrijf worden meegenomen.

In aansluiting hierop dienen de stedelijke centra te worden uitgebreid en moet de luchthaven verder worden ontwikkeld.

Andersoortige bedrijventerreinen

Als nieuwe noodzakelijke ontwikkeling wordt gezien het niet meer kritiekloos verkopen van bedrijfskavels, maar het verkopen van bedrijfsconcepten door productketens slim te koppelen en beter te thematiseren (geïntegreerde clusterbedrijvigheid). Taak van de overheid hierbij is het faciliteren van randvoorwaarden. Niet het aanbodgerichte sturen, maar het vraaggericht organisch laten ontstaan, dient hierbij het credo te zijn. Belangrijk hierbij is tevens de rol van de "zachte infrastructuur", te weten wetenschap, onderwijs en professionele

Geanimeerde discussies tijdens de pauzes

Dit deel van de discussie wordt afgesloten met de retorische vraag of mitsen en maren toch niet wat makkelijker opzij moeten worden gezet.

Agrarische ontwikkeling

De Flevolandse landbouw zal opnieuw gedefinieerd moeten worden. Hierbij zijn teeltintensivering en het maken van nieuw agrarische producten onontbeerlijk. Combinaties met ketengerichte agro-industrie geeft hierbij de ontwikkelingsrichting aan. De concentratie van deze vorm van bedrijvigheid zal vooral geschieden in het noorden en oosten van de provincie.

Regels en richtlijnen

Subsidies en fiscale regelingen gaan voor de toekomstige ontwikkelingen mogelijk problemen opleveren, hetgeen er toe kan leiden dat zich laagwaardige bedrijvigheid gaat vestigen op plekken waar dat juist niet gewenst wordt.

Als vaak knellend kan de afwikkeling van bestemmingsplannen in Flevoland worden beschouwd. Stroperige en langdurige procedures kunnen investeringsbeslissingen negatief beïnvloeden. Bijkomend probleem is dat Flevoland nog moet opboksen tegen een negatief imago probleem van saaaie provincie waar weinig gebeurt. Het mikken op Flevoland als weekendrecreatie- provincie en een goed vestigingsklimaat voor de markt van 2e woningen zal dit imago wellicht kunnen veranderen.

Conclusies

Na een samenvatting somt de voorzitter nog enkele andere knelpunten op die niet aan de orde zijn geweest, zoals het speerpunt jeugd, stageplaatsen die niet voorhanden zijn, ontbrekende hoogwaardige voorzieningen voor de jeugd, en de economie in perspectief van het alsnog inpolderen van de Markerwaard. Flevoland is niet af en het discussiëren over de gewenste toekomstige ontwikkeling dus ook niet.

Workshop 2

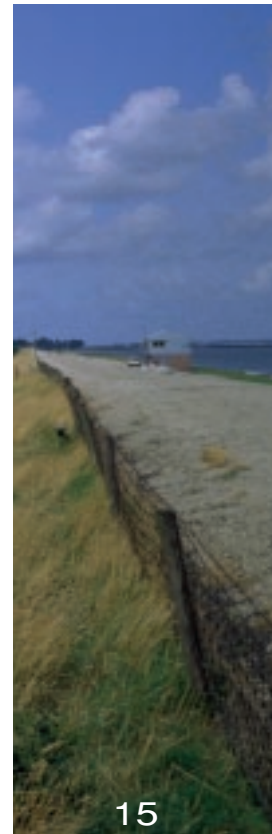
Na een vergelijkbare inleiding als bij workshop 1 legt de inleider aan de deelnemers de vraag voor welke elementen bij de vraagstelling nog worden gemist.

advisering, de “kenniseconomie” dus. Versterking van de onderwijssector versterkt de vraag naar hoogwaardige werkgelegenheid.

Hierbij wordt als “zachte infrastructuur” deels ook de versterking van toerisme en recreatie, en de spin-off van de ontwikkeling van de luchthaven aangemerkt.

Voor sommige ontwikkelingen, zoals de uitbreiding van de luchthaven, is de discussie nog niet beslecht. Toch komt het moment van keuze pro of contra snel naderbij.

De vraag wordt in het midden gebracht of de bezwaren op de voorstellen niet iets typisch voor Flevoland zijn, afkomstig van diegenen die met bepaalde verwachtingen als pionier in de polder zijn begonnen (zoekers van ruimte en rust).

Werkgelegenheid

Vanuit de deelnemers komt de vraag: moet er voor werkgelegenheid worden gekozen voor de reeds in Flevoland voor handen zijnde beroepsbevolking en is het bedrijfsleven, dat hiervoor zorgt, al in voldoende mate in Flevoland aanwezig? De inleider bevestigt dit. De snelst groeiende bedrijvigheid betreft de zakelijke dienstverlening, die in zekere mate vast voet gevonden heeft, maar natuurlijk verder uitgebouwd dient te worden.

Er is slechts indicatief zicht op het benodigde arbeidspotentieel en nog minder inzicht is er in de groei van de werkgelegenheid. Op een aanvullende vraag of er naar een bepaald profiel wordt gestreefd, mede om al te grote eenzijdigheid in de woningbouw te voorkomen, weet de aanwezige gedeputeerde van Flevoland zich rechtstreeks aangesproken. In zijn opvatting dienen door de provincie krachten te worden gebundeld om werkgelegenheid te genereren. De inleider merkt hierbij echter op dat het aanbodgerichte niet zo zeer interessant is, maar dat veeleer vraaggerichte werkgelegenheid dient te worden gefaciliteerd. Dit moet ook uitgangspunt zijn voor de vraag voor wie er in Flevoland wordt gebouwd.

Lelystad Airport

Uitplaatsing van “low-cost” –carriers op Schiphol kan veel arbeidsplaatsen voor Lelystad opleveren. De airport leverde een geanimeerde discussie, variërend van beter zo snel mogelijk verplaatsen, voordat alles met woningen is omsloten, tot de stelling dat het moment van verplaatsing is gepasseerd en dat er hiermee reeds bepaalde keuzen vaststaan. In dit kader komt de discussie van het alsnog aanleggen van een verkleinde Markerwaard opnieuw aan de orde. Het algemene gevoel is dat de discussie over aanleg van de Markerwaard vroeg of laat opnieuw zal worden gevoerd. Op langere termijn wordt met een ingepolderde Markerwaard een oplossing voor een aantal dringende kwesties mogelijk geacht.

“Middengebied” binnen Zuidelijk en Oostelijk Flevoland

Een nieuw element in de discussie vormt het thans “agrarische middengebied”. Hoewel er een pleidooi is voor het

openhouden, moet dit geen “museum” worden. Binnen de bestemmingsplannen voor de buitengebieden moet bedrijvigheid mogelijk blijven. In het kader van “re-invention” van de agrarische bedrijvigheid betekent dit een versterkte ontwikkeling juist aan de rand van dit gebied met daarbij de opdracht om de plattelandsgemeenten leefbaar te houden. Dit betekent veel voor de infrastructuur van deze plattelandsgemeenten. De rol van de markt is hierbij eveneens van grote betekenis.

Voor de bedrijvigheid die in de plaats komt van specifieke woonfuncties is het volgens de voorzitter nodig een paar zaken te benoemen die niet mogen, terwijl de rest dan wel mag.

Een ander geluid ten aanzien van het middengebied richt zich, vanwege de aantrekkelijkheid meer op het stimuleren van de recreatie. Er zou vanuit de aanwezige agrarische bedrijvigheid een combinatie kunnen ontstaan met het toevoegen van bossen. Kleinschalige toevoeging van bedrijvigheid en daarmee het integreren van verschillende functies moet mogelijk blijven. Dit vereist wel weer een zekere vorm van deregulering. De gedeputeerde trekt dit laatste ook door naar het gebied van de Noordoostpolder.

Ook hier een combinatie van functies, meervoudig grondgebruik en op sommige plekken meer bouwen om elders meer groen te kunnen ontwikkelen.

Infrastructuur

Net als bij workshop 1 is ruim stil gestaan bij deze randvoorwaarde voor het stimuleren van de economie. De vraag is voorgelegd of het aanpassen van de verbindingen noord- zuid en oost- west door de provincie meer werkgelegenheid zou opleveren.

Het zou de transportfunctie over de weg zeker in combinatie met andere bedrijvigheid versterken. Toch moet vooral worden ingezet op hoogwaardige werkgelegenheid via het aansluiten op een hoogwaardig glasvezelnet. De laagwaardige werkgelegenheid verliest Nederland en zelfs Europa immers. Toch zit dit niet in de Nota Ruimte, hetgeen de aanwezigen als toch wat te veel korte termijn- denken voor komt.

Vrijtijdseconomie

Bij het onderwerp vrijetijdseconomie gaat het met name om het zoeken naar en stapelen van versterkende zakelijke, op consumenten gerichte functies (b.v. outletcentra) in watersportcentra in combinatie met jachthavens.

Conclusies

De voorzitter vat de rode draad van de beide discussies samen en somt de kwesties die verder nadenken en discussie noodzakelijk maken nog eens op:

- Landbouwvernieuwing en verdere ontwikkeling van een samenhangende agro-industrie, waarbij het probleem van voldoende aanbod van werkenden in deze sector zal moeten worden opgelost;
- afstoten van 25%-40% van het landbouwareaal in Nederland zal ook aan Flevoland niet ongemerkt voorbij gaan; ter compensatie hiervan zal de keten van verwerkingsbedrijven voor agrarische producten een belangrijk factor dienen te worden;

- de leefbaarheid van plattelandskernen en -dorpen moet worden ondersteund;
- er zal een combinatie van recreatieve- en boerderijfuncties moeten worden ontwikkeld;
- het ook in de eerste workshop genoemde speerpunt rondom jongeren en de voor hen hoognodige voorzieningen.

In deze workshop gaat het om de relatie tussen de overheid en samenleving. Is die relatie wel goed? Enerzijds is het vertrouwen van de burger in de overheid afgenomen, anderzijds verwacht de burger wel veel van de overheid. Een constant spanningsveld dus.

Sinds kort is er een duaal stelsel, maar in de praktijk komt daar niet veel van terecht. Raadsleden en staatsleden moeten opsnuffen wat er in de samenleving plaatsvindt, maar dat gebeurt niet. De eerste prikkelende stelling van de inleider luidt:

“Insprake is de grootste leugen van deze tijd.”

Workshop ‘Overheid en samenleving’

Workshop 1

In de eerste werkgroepsessie wordt gediscussieerd over het duale stelsel en bovengenoemd spanningsveld. Hoe dat te doorbreken? Iedereen roept wel: “Naar de burger!”, maar hoe daar concreet gestalte aan te geven? Er is een wereld van verschil tussen wat burgers willen en wat politici geven, terwijl het bestuur nog nooit zo ‘bereikbaar’ geweest is als nu. De vraag moet dus eigenlijk zijn: Hoe komen wij erbij dat die kloof zo groot is? Komt dat door de berichtgeving vanuit de media waarin negatieve dingen uitvergroot worden (objectiviteit versus subjectiviteit)? Van de andere kant het duale stelsel is er pas 2 jaar, het heeft zijn tijd nodig om zich te bewijzen. Echter, er zijn gigantische problemen in de samenleving, bijvoorbeeld op het terrein van de gezondheidszorg en veiligheid. De burger wil daar geen rapporten over, maar wil zien wat de politiek daar daadwerkelijk aan doet. In de uitvoering

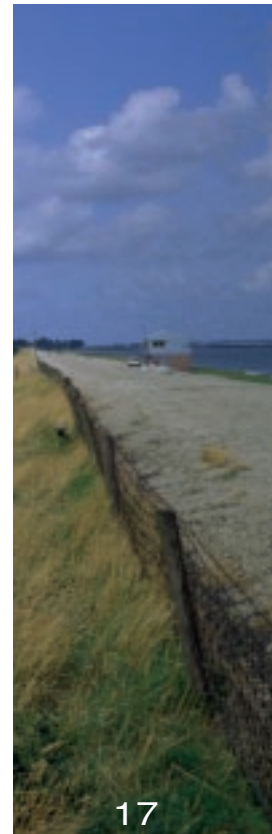
van het beleid is daar weinig tot niets van terug te vinden. De boodschap van de inleider aan de politiek is dan ook: Laat daadwerkelijk zien wat je doet!

Opgemerkt wordt dat politici niet meer kunnen verkopen dat er op heel veel terreinen bezuinigd wordt (financieel en personeel). Voor een deel worden die bezuinigingen opgevangen door de organisaties efficiënter en effectiever te laten werken, maar op gegeven moment is daar geen winst meer te behalen. De discussie verschuift daarna naar de aanpak van de Haagse regelgeving.

De overheid spreekt dan wel van deregulering, maar waarom denken veel burgers dat dit betekent één regel weg, twee regels terug?

De inleider is van mening dat de overheid in de communicatie naar de burgers ernstig tekortschiet.

Bestuurders en ambtenaren moeten de burger open en eerlijk tegemoet treden.

In de samenleving zijn allerlei ontwikkelingen gaande. De vraag dringt zich dan op of de overheid de ontwikkelingen in de samenleving wel kan bijbenen. Van bovenaf (bestuurders, politici, politieke partijen, ambtenaren) wordt dit aangepakt via deregulering en overdracht aan de markt.

De burger herkent zich wel in die ene politieke partij en stemt op die partij. Maar na de verkiezingen blijft er van al die mooie beloftes maar weinig over. Het wordt een compromis en daar herkent de burger zich nog nauwelijks in. Is een tweepartijen stelsel dan geen goede optie? Deze vraag wordt in de verdere discussie niet beantwoord.

Uit de discussie komen twee problemen naar voren:

- mentaliteit van de burger, die teveel naar zijn eigen belang kijkt en niet naar het grotere geheel
- roep om leiderschap: één aansprekend persoon moet er komen die samen met een beperkte groep de 'boodschap' overtuigend overbrengt.

Hierop brengt de voorzitter een aantal aanvullende stellingen voor de verlevendiging van de discussie naar voren:

- de burger moet nu voorlopig even zijn mond houden
- het gaat nu in een aantal opzichten (waaronder economisch) veel beter
- er zit veel ontevredenheid en woede bij de mensen - met het gevaar dat zij voor eigen rechter spelen.

Vanuit de politiek doet men veel te veel zijn best om iedereen tevreden te stellen. De politicus zegt wat hij allemaal kan doen voor de kiezers, maar hij zal niet aangeven wat hij niet kan doen. Die helderheid willen de burgers juist.

De inleider verwijst als voorbeeld naar de schaa sprong van Almere. Almere groeit van circa 170.000 inwoners naar circa 340.000 inwoners. De burger beziet al die plannen en vraagt zich af welke gevolgen dat wel niet heeft voor de uitgaande werkpencil. Nu staat men al 2 uur in de file. Vergeet de overheid de infrastructuur niet bij al haar mooie plannen? Is het een kwestie van geld, dan moet de overheid dat zeggen. Verslechtert de verkeerssituatie - onbedoeld –

drastisch dan moet de overheid toegeven dat zij als bestuurder dit niet voorzien heeft. De vraag is dan ook of de – op zich noodzakelijke - schaa sprong van Almere op dit moment wel kan. Deze discussie sluit af met de constatering dat de burger meer duidelijkheid wil van de overheid. Hij wil een langetermijnvisie waaraan vastgehouden wordt en waar hij de overheid op kan afrekenen.

Workshop 2

In de tweede werkgroepsessie start de discussie aan de hand van de volgende stellingen van de inleider:

- de overheid staat te ver van de burger

Gastspreker Klaas Wilting doceert

- de burger weet niet waar de overheid voor staat
- de wethouder zegt 'ja', de ambtenaar zegt 'nee'

In samenhang hiermee is de centrale vraag:

Kan de overheid de snelheid en verandering in de samenleving wel bijbenen? Door de politici uit de discussiedeelnemers wordt opgemerkt dat invulling geven aan de roep vanuit de samenleving met vallen en opstaan gaat. Het lijkt maar alsof de overheid achter de feiten aanloopt. Om de richting goed aan de burger duidelijk te maken, is communicatie inderdaad belangrijk.

Maar de overheid mag veelal wel wat minder frequent communiceren. De woordvoerders rollen over elkaar heen!

Dit laatste is volgens de inleider dan ook de kern van het probleem. De burger wil een duidelijke overheid die met één stem aangeeft wat zij wil, kan en niet kan.

Een aanvullende vraag van de inleider is of de burger niet teveel van de overheid verwacht.

Van provinciezijde wordt opgemerkt dat ten behoeve van de totstandkoming van het nieuwe Omgevingsplan 3 burgerjury's ingesteld zijn: 3 groepen representatieve burgers. De burgerjury is dan wel ad hoc, maar in bovengenoemd proces een goed middel. Het verwachtingspatroon van inspraak is hoog.

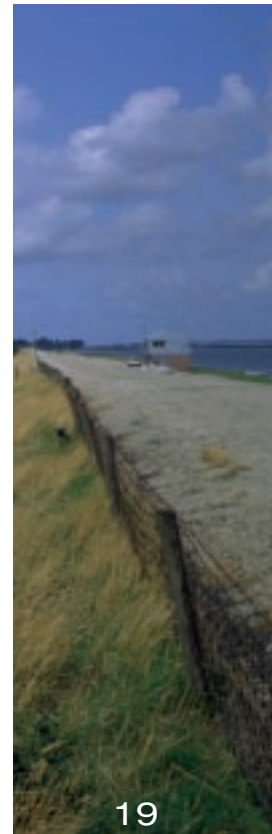
De voorzitter stelt dat inspraak een manier is om burgers en overheid dichter bij elkaar te brengen. Dualisme is hiervoor ook een middel. De gedachten hierover blijken uiteen te lopen. De inleider verwijst naar de politieke markt in Almere waar altijd dezelfde mensen aanwezig zijn en concludeert op grond hiervan dat daar het duale stelsel is mislukt. Ingeval het de burger echt raakt en er ook contact is met de wethouder, komen er wel veel bezoekers en zijn de ervaringen positief. In kleine gemeenten zijn wethouders en raadsleden veel op straat. Iedereen kent wel iemand. Van de burgers daar mag men verwachten dat zij ook zelf contact met de overheid opnemen. In kleine gemeenten ligt dat nu eenmaal makkelijker.

De inleider vraagt zich af in hoeverre de gemeente de verstaalslag weet te maken naar wat burgers willen.

Een van de deelnemers noemt de overheid onbetrouwbaar. Waar blijft de inzet van zijn – gekozen – vertegenwoordiging? In het huidige bestel ziet hij dat niet terug. Er worden nl. compromissen gesloten. Er wordt verwezen naar de Noordoostpolder.

In deze gemeente moet men voor informatie naar het gemeentehuis. De besluitvorming is eenzijdig, het is een kleine vaste groep die naar de informatie- en inspraakavonden gaat. Van het dualisme wordt niet veel gemerkt.

De provincie verwijst naar internet, websites. Deze manier om burgers erbij te betrekken is veelbelovend, maar moet wel goed gestructureerd worden opdat er niet 30.000 reacties ingediend worden. Maar toch kiest men voor een politieke partij en verwacht dat juist die aan het werk gaat.

De werkgroep 'Overheid' volop in discussie

De voorzitter noemt drie oplossingsrichtingen om het vertrouwen van de burger te herwinnen:

- dualisme
- communicatie
- deregulering

De inleider vindt dat de politiek veel duidelijker moet maken wat wel kan en niet kan. Ook moet aangegeven worden wat de overheid kan doen en wat de burger kan doen. Inspraak betekent dat je wat van elkaar mag verwachten, dus aangeven wat ermee gebeurt. Zeg wat je doet en doe wat je zegt! Deregulering lost niet veel op. Twee regels weg betekent vier regels terug omdat de samenleving gebaseerd is op elkaar niet vertrouwen.

Als oplossingsrichting noemt hij:

- de overheid moet bedrijfsmatiger gaan denken
- instelling van een backoffice
- prestatieafspraken

Als belangrijk aandachtspunt noemt de inleider nog leefbaarheid in de buurt en wijk. De ambtenaar moet bij alles wat hij doet denken: Wat betekent dit voor de leefbaarheid in de buurt en wijk? Daar houden de mensen zich mee bezig, daar

is de grootste betrokkenheid. Beleidsmaatregelen moet in die context bekeken worden. Elkaar op de leefbaarheid in de wijk aanspreken. In het verlengde hiervan pleit hij voor de oprichting van één aanspreekpunt, één loket.

Een andere aanbeveling richting politiek is: zoek het bedrijfsleven op, ga daar naar toe!

De discussie wordt nog even samengevat aan de hand van de twee kernvragen:

- kan de overheid de veranderingen in de samenleving wel bijbenen?
- hoe verbeteren wij de relatie tussen de overheid en samenleving?

De oplossingsrichting verwijst naar:

- beter communiceren
- betrouwbaarheid en duidelijkheid
- inspraak (referendum)
- doen van keuzes met heldere uitleg van voor- en nadelen
- deregulering
- geen bureaucratie

Verslag van de avondbijeenkomst

Deskundigen:

prof. dr. O. Atzema, Universiteit van Utrecht, mr. H.M. Meijdam, voorzitter VROM-raad & burgemeester Zaanstad, dr. P.T.J.C. van Rooy, Accanto, E. Vermeer, oud burgemeester Heerhugowaard & oud Gedeputeerde Flevoland, ing. F. Witbraad, BVR.

Voorzitter:

Sietske van Oogen

Notulist:

Connie Fransen

Jos Joosen heet de aanwezigen – en in het bijzonder de familie Wortel – welkom op het eindcongres en geeft dan het woord aan de Commissaris van de Koningin in Flevoland, Michel Jager

Commissaris van de
Koningin Michel Jager heet
de aanwezigen welkom

Interactief beleid maken

De heer Jager memoreert in zijn inleiding de verdiensten van de recent overleden heer Henk Wortel bij de totstandkoming van het VOF-initiatief. Het provinciaal bestuur is erg gesteld op activiteiten vanuit de maatschappij die via gedegen debat, zoals via dit VOF-initiatief, de beleidsprocessen beïnvloeden en voeden. VOF heeft beleidsmakers, wetenschappers, politici en ambtenaren samengebracht in een debat over de toekomst van Flevoland. De uitkomsten van dit debat kunnen naast een in het leven geroepen “burgerjury” binnen de provincie bijdragen aan het totstandkomen van het nieuwe omgevingsplan.

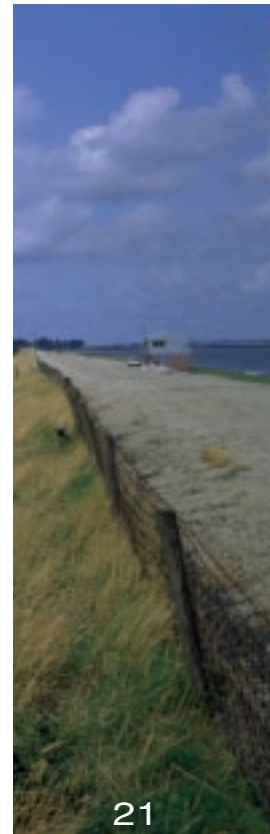
Groei minder belangrijk dan leefbaarheid

Eén van de conclusies uit de discussies was dat omvang van de groei minder belangrijk wordt geacht dan de leefbaarheid. Flevoland moet een eigen koers kiezen, de huidige bewoners als uitgangspunt nemen en niet wachten op wat de Randstad en Den Haag doen en willen. Het is logisch dat de grootste groei in Almere plaatsvindt, maar ook de andere gemeenten moeten de ruimte voor ontwikkeling krijgen. Almere

en Lelystad moeten zich veel meer op het water richten. De keuze richting oost of west bouwen, heeft gevolgen voor de bereikbaarheid. Wachten met de aanleg van infrastructuur tot je weer gaat bouwen kan niet, de files staan er vandaag. Beweeg en bouw tegelijkertijd en wees scherp en duidelijk richting rijksoverheid. Richting oosten bouwen biedt een grotere kans op bereikbaarheid. Momenteel wordt er gebouwd terwijl de infrastructuur alleen nog maar op de tekentafel ligt. Bouw dus pas als er ook letterlijk aan infrastructuur gebouwd wordt. Leer ook denken in logistieke systemen en niet alleen in asfalt. Wat landbouw betreft: schep brede, ruime kaders. Vrijgekomen bedrijfsgebouwen kunnen anders benut worden. In de discussie die over de luchthaven Lelystad plaatsvindt, vindt een meerderheid van de zaal dat je moet uitgaan van de huidige locatie.

We hebben het gebouwd, we moeten het blijven ontwikkelen

Hoe zet je de bloeiende economische groei van Flevoland nog meer op de kaart? Dit kan door te investeren in: een light-railsysteem, glasvezelnetwerk, de aanleg van de Markerwaard.

Mevrouw Wortel wordt in het bijzonder welkom geheten

Verplaatsing van de luchthaven lijkt niet opportuun, de regelgeving is zodanig dat je dertig jaar verder bent voor je zover bent. Kiezen voor de meest pragmatische oplossing dus: als een speer het vliegveld gaan ontwikkelen.

De regelgeving moet dat echter wel snel mogelijk maken. Noem een paar dingen die je in het buitengebied niet wilt hebben en sta de rest toe. Flevoland kent een aantal opgaven: waterberging, meer investeren in toerisme en het versterken van de landbouw of een combinatie van deze twee laatste functies. Ook waterberging en toerisme valt te combineren. Hoogwaardig onderwijs wordt ook als belangrijk gezien, het is investeren in de intellectuele toekomst. Daar zijn wel stageplekken en dus een goede samenwerking met het bedrijfsleven voor nodig. We hebben Flevoland gebouwd, we moeten het blijven ontwikkelen.

Hoe betrouwbaar is de overheid?

Hoe verhouden overheid en samenleving zich tot elkaar. Politici hebben een soort afweermecanisme die hen verhindert open de discussie aan te gaan. Communicatie is essentieel, maar niet het soort communicatie waarbij de politici als kippen zonder kop achter elkaar rennen om vragen te stellen aan de minister. Vaak vind je de weerslag ervan terug op pro-

vinciaal of lokaal niveau. De overheid moet betrouwbaar zijn. Afspraken die gemaakt worden, bijvoorbeeld over Almere, blijken na nieuwe verkiezingen ineens niet meer geldig: hoe betrouwbaar is de overheid dan? Geef duidelijk aan wat wel kan maar ook wat niet kan. Inspraak wordt wel de grootste leugen van de democratie genoemd. Als er een inspraakronde gehouden wordt, geef dan als overheid aan wat er met de uitkomsten gebeurt, of niet. Keuzes maken is lastig maar duidelijkheid is vereist. Bureaucratie zou wel wat minder mogen, maar of het mogelijk is dat de overheid helemaal bedrijfsmatig werkt, valt te betwijfelen.

Liever vergezichten dan kortzichtig

Aan prof. dr. Oedzge Atzema was het de taak om te reageren op het voorgaande. De blik is gericht op de verre toekomst.

De zaal luistert aandachtig

Het gaat om duurzame ontwikkelingen en oplossingen waarbij niet geschuwd werd gedurfd en uitvoerig te speculeren over wat Flevoland te wachten staat. Een fantastische uitdaging.

Het is niet mis wat er in de vijftig jaar Flevoland gebeurd is. Flevoland is vergelijkbaar met een adolescent die inmiddels de recalcitrantie van de puberteit achter zich heeft gelaten en in rustiger vaarwater komt. Adolescenten zijn zoekende, dat blijkt ook uit het werk van VOF. Na alle gehouden symposia is het toch nog lastig een conclusie te trekken. Handiger is het om de 50 jaar Flevoland op te delen in drie delen. De eerste jaren was de polder vooral een waterstaatkundig en civiel-technisch project met landbouw als belangrijkste activiteit. In het tweede deel werd de polder vooral als planologisch pro-

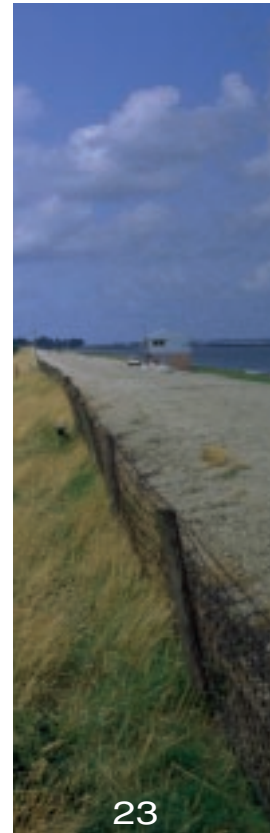
Herman Vermeer rapporteert over de ruimtelijke inrichting

ject gezien. Wonen kreeg de ruimte. Nu, in het derde deel, is er een volwaardige samenleving ontstaan waarbij allerlei voorzieningen achter zijn gaan lopen bij de groei. Diversiteit is de beste bron voor economische groei. De werkgroep ruimtelijke inrichting ging over en groei en leefbaarheid, Almere en de kleine kernen, bewegen en bouwen. En daarbij is vooral uitgaan van de bestaande kwaliteit. Het vliegveld bijvoorbeeld, als je daarop inzet, ontstaan er allerlei bij-effecten die gunstig kunnen zijn.

De economische werkgroep was vooral een verhaal over variatie. Er zijn geen gespecialiseerde economieën en dat is erg mooi: diversiteit is de beste bron voor economische groei. Uit onderzoek is gebleken dat de best groeiende gebieden, gebieden zijn waar verwante variatie is. Hoger onderwijs moet hier naartoe gehaald worden: dat is evident. En ook de koppeling van water en toerisme.

Wat de overheid betreft: het is niet altijd makkelijk duidelijk te zijn. Juist de overheid moet de verschillende belangen afwegen en dienen. Dus is het standpunt per definitie vaak genuanceerd en vaag. Ook de dilemma's moeten duidelijk gemaakt worden en prioriteiten moeten gesteld worden.

Beetje braaf...

Gehoopt wordt dat dit VOF-initiatief leidt tot het prikkelen van de politiek tot het dragen en nemen van de eigen verantwoordelijkheid waardoor deze op korte termijn tot een uitvoeringsgerichte concrete aanpak kan komen. Kort volgde een reactie van de uitgenodigde deskundige panelleden.

De discussiebijdragen worden allemaal een beetje braaf gevonden. Braaf in de zin dat er niet veel nieuwe, verrassende dingen naar voren zijn gekomen. Dat is jammer, omdat daarmee een achtergestelde positie wordt ingenomen die niet past bij de kansen die het gebied kenmerken. Kijkend naar Flevoland vallen sterktes op die andere delen van het land niet hebben, zoals de ruimte uiteraard. Er moet op randstedelijk niveau gekeken worden: zoek naar de kracht van omliggende gebieden en zoek daar de lacunes in.

De voedselsector, lichtere en zwaardere industrieën bijvoor-

Het panel (v.l.n.r. Peter van Rooy, Frank Witbraad, Harrie Meijdam, Oedzge Atzema en Evert Vermeer)

Professor Oedzge Atzema weet zijn publiek opnieuw te boeien

beeld kunnen nergens meer terecht. Als je kijkt naar de werkgelegenheidsontwikkeling tussen nu en tien jaar, krijg je een groep mensen van tussen de 300.000 en 600.000 die min of meer aangewezen zijn op handvaardige werkgelegenheidsvormen. Op Europese schaal onderscheid je twee soorten landbouwactiviteiten: kennisintensieve en innovatieve landbouw zoals glastuinbouw, ten tweede de verbrede landbouw. Als randvoorwaarde is de koppeling tussen bouwen en bereikbaarheid essentieel.

Geconstateerd wordt dat er een voortdurende zoektocht is naar het evenwicht tussen economische ontwikkeling, infrastructuur en leefbaarheid. Dat moet technisch, politiek en financieel maakbaar zijn. Ontwikkelingsplanologie staat daarbij centraal. Wil je de ambities in praktijk brengen, dan moeten de marktpartijen een veel groter belang hebben in die ontwikkeling.

Het hebben van een economie en werkgelegenheid is echter niet meer zo'n grote kwaliteit voor een regio, het is geen reden meer om ergens te gaan wonen. De afstand wonen en werken is alleen maar toegenomen en goed wonen kan overal. De verwante variatie is inderdaad belangrijk. Maar ook het culturele klimaat, waar verder niet veel over gezegd is. Koppel dat aan inno-

vervolgens de markt vrij te bepalen hoe dit resultaat moet worden behaald. Dus stel als provinciale overheid gewoon dat Flevoland bereikbaar is. Vervolgens kun je op een veel gelijkwaardiger manier gaan onderhandelen.

Als je van tevoren vastlegt hoe en wat, lever je je uit aan de markt. Zeg van meet af aan tegen de markt dat er binnen een breed kader oplossingen gepresenteerd kunnen worden. Flevoland zou met bravoure en lef vijf hotspots in de provincie moeten kiezen waar een te bereiken resultaat wordt vastgelegd. Vervolgens wordt aan de markt gevraagd om binnen een paar maanden met voorstellen te komen.

Van de particuliere partijen wordt een volwassen opstelling gevraagd: een NIMBY opstelling kan niet meer, ook burgers moeten hun verantwoordelijkheid nemen.

vatie en het vasthouden van jongeren. Deel van de vele geldstromen moet gebruikt worden om het culturele klimaat, het laten ontstaan van culturele broedplaatsen, te laten opbloeien. Uit de zaal wordt de opmerking gemaakt dat de marktpartijen niet zozeer naar de overheid kijken, maar naar de kansen die er zijn. Als Flevoland die goed aan kan geven, zullen de marktpartijen er in stappen. Zou het met minder regels en meer markt dan beter gaan? Een projectontwikkelaar reageert: het is belangrijk dat met name in het beginstadium goed naar projectontwikkelaars geluisterd wordt. De reactie hierop is dat het blijft gaan om samen iets willen en dan zoeken naar oplossingen. Regels zijn dan wel te tackelen. Wat wel interessant is dat we niet meer in een situatie zitten waarin publieke partijen centraal staan, maar juist bestaande organisaties en marktpartijen een belangrijke rol spelen. Daarom zijn de VOF bijeenkomsten ook zo interessant waarin alle partijen zitting hebben en gezocht wordt naar hernieuwd draagvlak.

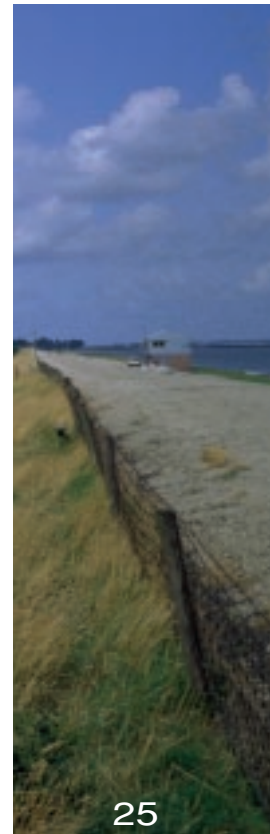
Bravoure en lef

Uit het panel wordt bepleit dat de discussie wat anders benaderd moet worden: omschrijf het gewenste resultaat en laat

Dirk Mine Vis

rapporteert over de economie in Flevoland

Frank Witbrood geeft de zaal repliek

Vernieuwing op het platteland

Hierbij wordt verwezen naar opmerkingen die tijdens de bijeenkomst in Dronten gemaakt zijn: specialiseer en zorg dat je - in verband met de wisselbouw - gebruik kunt maken van elkaars gronden.

Vanuit de zaal bepleit iemand het handhaven van de landbouw in verband met de voedselvoorziening in het drukbevolkte West Europa. De markt zal daar richting aan moeten geven, echter niet alleen de markt. Markt en onderzoeksinstellingen moet hier met elkaar samen gaan werken. We moeten het echter hebben over concepten die iets toevoegen aan de ketens in andere landen waar volumematige productiewijzen nodig zijn. Niet denken aan bv. de aardappel als consumptieaardappel, maar aan de pootaardappel als bron.

Infrastructuur is geen ontwikkelingsinstrument

Wie terugkijkt, ziet onmiddellijk dat het aanleggen van infrastructuur zelden of nooit als ontwikkelingsinstrument wordt gehanteerd. Bijvoorbeeld Lelystad had bijvoorbeeld al zo'n 50.000 inwoners toen de discussie over de Flevolijn actueel werd. Als dat de leidraad blijft, zal de discussie altijd blijven: wij groeien niet tot wij infrastructuur krijgen of we groeien door want dat is de beste voorwaarde om infrastructuur te krijgen. De markt zit daar als verbindende schakel tussen. De Hanzelijn zou een fantastisch ontwikkelingsinstrument zijn voor een alzijdige oriëntatie. Publiekprivate samenwerking is daarbij een absolute voorwaarde.

Dat geldt zeker voor de luchthaven: zorg dat er duidelijkheid komt over wat er met de luchthaven moet gebeuren.

De directeur van de luchthaven stelt dat die duidelijkheid er op korte termijn gaat komen omdat er een planologische kernbeslissing ligt waarin de grenzen van de groei van de luchthaven zijn aangegeven.

Het panel, hier Harrie Meijdam aan het woord, had het druk

Denken aan het ontwikkelen van nieuwe teelten zodat er elders in de wereld volume aan gekoppeld kan worden. Tijdens het inrichten van de polder waren er grote zekerheden over de toekomst van de agrarische sector. Thans zijn er veel meer omgevingsfactoren: schaalvergroting, kennisintensiviteit, multi-boeren, biologische landbouw of gewoon afbouwen, verbouw van biomassa. Vanuit het panel wordt de biomassateelt afgeraden. Flevoland is daar veel te goed voor.

De ideale samenleving

Als kritisch tegengeluid wordt geopperd dat de discussie zich weer vooral toespitst op economische factoren. De discussie moet ook over de samenleving gaan: Hoe gaan we met

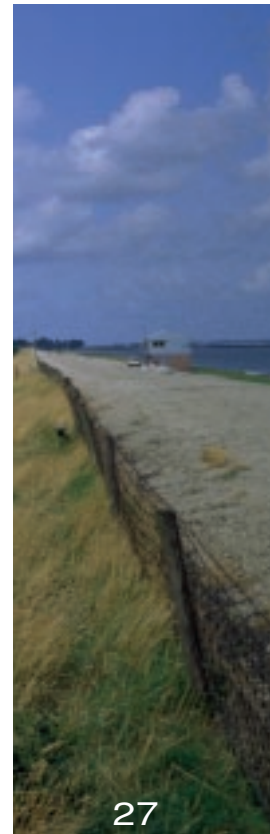
Peter van Rooij zet zijn punt..

elkaar om? Juist in een nieuwe provincie kun je fouten vermijden die op het oude land gemaakt zijn. Hoe richt je steden in, hoe ga je om met woningbouw zodat er weer wat sociale cohesie gaat ontstaan? Hoe vertaal je dat denken in samenleving? De economische en fysieke planvorming moet geïntegreerd worden met sociale planvorming. De Heldenhof is daar een voorbeeld van. De overheidsdiensten die Flevoland inrichtten waren op zoek naar de ideale samenleving: wie mag er in, wie niet? In de polder bloeit het verenigingsleven rijk, maar dat is tegelijkertijd een rem op de ontwikkeling van het culturele klimaat want de mensen zijn al bezig. Eén van de volgende slagen in het gebied zou moeten zijn invulling te geven aan een rijk en cultureel divers klimaat.

De positie van het onderwijs

Het bedrijfsleven bij monde van de Kamer van Koophandel en Vereniging Bedrijfskring Almere, vindt het van cruciaal belang dat er meer hoger onderwijs komt om jongeren te trekken maar vooral ook hier te houden. Verwezen wordt

De zaal discuteert volop mee o.l.v. discussieleidster Sietske van Oogen

Evert Vermeer luistert naar de zaal...

naar een opmerking van professor Oosterhaven tijdens de bijeenkomst in Almere waarin hij stelde dat economische groei niet nodig is. Werken kan gewoon over de brug. In de reactie hierop zijn de aanwezigen het daar mee oneens, juist omdat je jongeren kwijtraakt. Eenmaal werkend of studierend elders, krijg je ze moeilijk terug.

Toch is er meer aan de hand. Je kunt niet zomaar de veertiende universiteit beginnen. Wellicht past het meer om hier condities voor jonge ondernemers te kweken zodat ze hier makkelijk een bedrijfje kunnen starten. Een model volgens het Nokia model. Juist hier is dat mogelijk.

Het is belangrijker dat het bedrijfsleven communicatiekanalen met de onderwijsinstututen heeft en stageplekken kan aanbieden. Bouw het in Flevoland van onderaf op, ga uit van het talent van de jeugd.

Boodschappen van de deskundigen

De discussieleidster rondt de discussie af en vraagt de des-

kundigen een boodschap mee te geven.

Dit zijn:

- een samenhangende visie op infrastructuur op kortere termijn vormt een basisvoorwaarde voor ontwikkeling;
- ga uiterst voorzichtig met de ruimte om m.n. ook waar dit de luchthaven betreft;
- zorg voor spannende plekken;
- zorg voor een mix van zelfbewustzijn, lef, bravoure en weg met het Calimerocomplex; ga op zoek naar je eigen kracht en niet naar onbekende verten;
- infrastructuur kan ertoe leiden dat mensen komen maar ook dat ze vertrekken; voorkom het vertrekken van jongeren;
- versterk publieke – private samenwerking en ontwikkel lef om met heldere initiatieven te komen.

Slotwoord Gedeputeerde Andries Greiner

Is een tweede Hollandse brug een alternatief voor een

Gedeputeerde Andries Greiner sluit de avond af

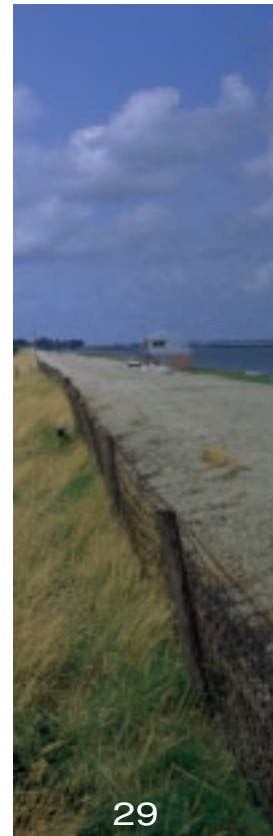

VOF voorzitter Jos Joosen bedankt alle aanwezigen voor hun inspirerende inbreng

IJmeerverbinding? Waarschijnlijk niet, ze zijn complementair. Dat geldt voor veel meer zaken. Het is niet of, of maar en, en. De Provincie is zelf bezig met een studie naar de toekomst van het open middengebied. De blauw-groene zone moet er komen. De strakke scheiding tussen stad en land is aan het verdwijnen. Ook verwacht de Provincie veel van de ontwikkeling van de luchthaven. Met behoud van de kwaliteiten moet er een economische spin-off uit volgen. Het gebied Lelystad, Dronten, Zwolle en Kampen wordt een interessant gebied en wordt voorbeeldgebied voor minister Dekker. De aanleg van de Hanzelijn en de A23 heeft een enorme impact. Een andere ontwikkeling is de ontwikkeling van het landzijde gebied dat toeristisch heel aantrekkelijk kan worden. In de landbouw moet een samenhangend ontwikkelingsplan komen. Landbouw en visserij hebben een andere toekomst en dat kan ook. Het is jammer dat de landbouw zo verticaal georganiseerd is terwijl het toch de oer-sector is. De grote wateren rond de provincie bieden grote kansen

waarbij de soms vermaledijde Europese richtlijnen in bepaalde gevallen in de weg zitten. Wat onderwijs betreft: we hebben niet zozeer nieuw onderwijs nodig als wel Flevolands onderwijs. De kinderen zijn zowel erf-laters als toekomstbouwers van het nieuwe land en dat vereist een speciale aanpak. Kennis van de omgeving ontbreekt. Universiteiten genereren een studieuze cultuur, er is dan een aanbod jonge onderzoekers waar Flevoland blij mee zou zijn.

Ten slotte:
Flevoland is ervoor gemaakt, maar er is wel iets veranderd. De pioniersfase is voorbij en de volgende fase doen we niet meer alleen. Als Flevoland een rol van nationale betekenis moet gaan spelen, is daar steun voor nodig van de partners bij de Noordvleugel en het Rijk.

Het perspectief van Flevoland tot 2050, bevindingen en conclusies

(stichtingsbestuur Vitaal en Ondernemend Flevoland)

Onderwerpen waarbij Flevoland de steun van andere partijen kan gebruiken, zijn:

- De toekomst van de agrarische sector
- De inrichting van de buitenruimte
- Het waterbeheer en watergebruik in Flevoland in de 21^e eeuw
- De infrastructuur in een zich ontwikkelend Flevoland
- Nieuwe wegen naar een gezonde Flevolandse leefomgeving
- De ontwikkeling van de Flevolandse economie

De toekomst van de agrarische sector

Historie en ontwikkelingen tot heden

Het is natuurlijk geen toeval dat deze reeks symposia is gestart met de discussie over de toekomst van de agrarische sector in Flevoland. De landbouwproductie was een van de belangrijkste argumenten voor drooglegging van de IJsselmeerpolders. Ons land kende rond 1940 een tekort aan voedselproductie. Dat was destijds de reden om de Noordoostpolder zo efficiënt mogelijk in te richten. Dus zuinig met elke vierkante meter omspringen en zoveel mogelijk grond voor voedselproductie reserveren. De bedrijfsomvang is klein gehouden om zoveel mogelijk ondernemers te kunnen vestigen. De watersnoodramp van 1953 in Zeeland gaf ook nog een extra stimulans om zoveel mogelijk landbouwbedrijven uit te geven. In Oostelijke Flevoland werd de bedrijfsomvang behoorlijk groter. In de Noordoostpolder zijn veel gemengde bedrijven (melkvee + akkerbouw) uitgegeven.

Bijna van meet af aan bleek dat de bedrijven te klein waren. Dit gold voor eerste uitgiften in de Noordoostpolder, maar ook voor de bedrijven in Oostelijk Flevoland. Vooral de bedrijven van 12 tot 24 ha bleken al snel te klein om een redelijk inkomen te verwerven. De dienst der Domeinen heeft bijna alle kleine bedrijven vergroot tot 24 ha. Het verschijnsel van "de

vrijkomende boerderijen" bestond toen al. In het begin woonden hier de beëindigende boeren, later kochten burgers deze boerderijen en verbouwden deze tot woonboerderijen. Tegenwoordig ontstaat er meer behoefte om economische activiteiten op de vrijgekomen boerderijen te ontwikkelen.

Vanuit deze ontwikkeling discussiëren wij momenteel veel over wat er nu wel en niet in deze voormalige boerderijen aan activiteiten mag worden ontwikkeld.

Nadat de overheid is gestopt met het vergroten van de pachtbedrijven en alleen maar zoveel mogelijk probeerde pachtgronden te verkopen aan de pachters is de bedrijfsvergroting bijna stil komen te liggen. Vanaf 2000 komen er weer meer bedrijfsvergrotingen voor. Deze vergrotingen worden volledig op eigen kracht gerealiseerd.

De intensieve veehouderij heeft een bescheiden ontwikkeling gekend. Momenteel staat deze ontwikkeling stil vanwege de nieuwe wetgeving voor het gebruik van mest en mineralen. De meeste schaalvergroting wordt gerealiseerd door specialisatie. Inmiddels kennen we een behoorlijk aantal bedrijven die grote oppervlaktes van één gewas telen. De grond wordt vaak niet aangekocht maar tijdelijk als teeltpacht gehuurd. De bouwplannen zijn sinds de drooglegging sterk veranderd. Aanvankelijk werden meer traditionele gewassen verbouwd zoals, tarwe, suikerbieten, poot- en consumptieaardappelen. Tegenwoordig worden veel meer gewassen zoals uien, peen, witlofwortelen en andere groentegewassen geteeld.

Economisch

De economische situatie zal in de toekomst een van de meest bepalende factoren zijn bij de ontwikkeling van de land- en tuinbouw in Flevoland. Vanwege afspraken in WTO-verband (Wereld handelsorganisatie) en budgettaire afspraken in Europees verband zal de markt- en prijsregulering

stapsgewijs worden afgebouwd. Hierdoor zal er meer prijsconcurrentie ontstaan. De agrarische sector zal hier op in moeten spelen. De teelt van energiegewassen is in Flevoland geen echte oplossing vanwege de hoge kostprijs per ha. Europees gezien kan de teelt van energie gewassen een goede oplossing zijn voor enerzijds de voortdurende overproductie van een aantal gewassen en anderzijds de toenemende vraag naar energie. De teelt van energiegewassen is een van de minst rendabele teelten, die zonder subsidie voor de productie duurzame brandstoffen geen levenskans heeft.

Door intensivering en robotisering kunnen de agrarische opbrengsten veel hoger worden en misschien nog wel verdubbelen. Hierdoor is in Europa in de toekomst nog maar de helft van het huidige landbouwareaal nodig voor de eigen voedselbehoefte. (R. Rabbinge)

Verwachte bedrijfsontwikkelingen binnen de komende 40 jaar:

- Ontstaan van grote bedrijven tot gemiddeld 400 ha. Uitgaande van de huidige gemiddelde grootte van nog geen 40 ha, zou dat betekenen dat er 80 % van de landbouwers moet stoppen met hun bedrijf in de komende 40 jaar.
- Meer specialisatie per bedrijf. Hierdoor kan er efficiënter worden geïnvesteerd. Zeer geavanceerde robots kunnen dan rendabel worden ingezet.
- Biotechnologie en informatietechnologie zullen efficiënt kunnen worden ingezet.
- De milieubelasting kan met de nieuwe technieken sterk verminderd worden.
- Er zullen steeds meer “grondboeren” komen die de grond wel in eigendom houden maar hun inkomen hebben uit de pachtopbrengst. Loskoppeling van de huidige relatie tussen grondeigendom en teelt, in de toekomst zullen in één bepaalde teelt gespecialiseerde bedrijven telkens van andere grondeigenaren akkerland huren om hun product op te verbouwen.
- Meer samenwerking tussen bedrijven, waardoor in een systeem van wisselteelt op niveau van bedrijfsomvang over en weer gespecialiseerde gewassen worden verbouwd.

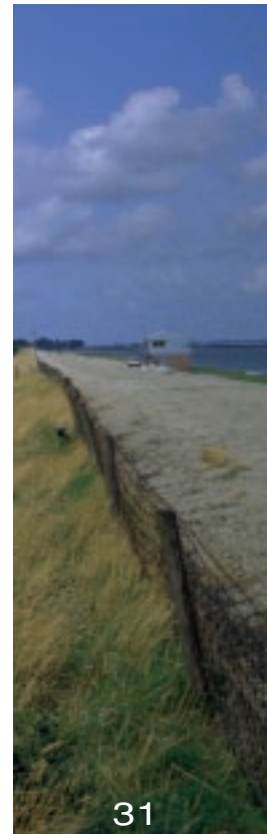
- De gespecialiseerde bedrijven zullen zich meer gaan toeleggen op gewassen met een hoge toegevoegde waarde, zoals siergewassen, plantgoed en pootgoed.
- Toename van verwerking op eigen bedrijf of in coöperaties, om per bedrijf meer toegevoegde waarde te genereren.
- Om risico's te spreiden zal in grotere verbanden juist worden gewerkt aan verschillende producten.
- Verbreding van aanbod ook in niet-agrarische producten als energieproductie kan voor een aantal landbouwers een kans zijn. In Flevoland zal deze verbreding een kleine omvang houden. Windmolens vormen voor een aantal boeren op dit moment een oplossing. (Windenergie wordt nu nog zwaar gesubsidieerd). In de toekomst zullen er ook zonneboeren ontstaan, die op hun bedrijf met zonnecellen energie produceren.
- Vanuit de recreatieve sector zal de vraag naar nevensectoren als kamperen, dagsporten, natuurbeheer enzovoort toenemen. De combinatie met andere maatschappelijke vragen zoals zorgboerderijen zal sterk toenemen. Wel zullen de meeste van deze verbredingen een plek vinden in de buurt van grotere steden.
- Ten slotte zullen veel boeren van onderneming veranderen: met gebruikmaking van het erf maar met verpachting van hun grond zullen allerlei andere bedrijven en activiteiten een plek vinden op het platteland, zoals horeca, congresscentra, kleine industrie.

Al deze ontwikkelingen geven géén vermindering van het landbouwareaal, alleen een vermindering van het aantal direct in de landbouw werkzame personen per oppervlakte!

Ruimtelijk

Het ruimtegebruik door de landbouwsector zal ook de komende decennia in geheel Flevoland onder druk blijven staan. Er zullen voortdurend landbouwgronden geclaimd worden voor maatschappelijke doeleinden. Bij de ruimtelijke invulling zal de landbouw altijd sluitpost blijven.

Dat betekent dat de landbouwbedrijven gedwongen of vrijwillig zullen moeten beëindigen ten behoeve van deze maatschappelijk vraag. Bedrijven kunnen uitgekocht worden

maar ook gecompenseerd worden door verplaatsing naar elders vrijkomende bedrijven.

In principe is dit niets nieuws, omdat ten behoeve van woningbouw, werkgelegenheid of infrastructuur altijd al landbouwgrond werd gebruikt. Maar daar zijn nu natuur en recreatie als nieuwe grondgebruikers bijgekomen, waarmee veel boeren grote moeite hebben.

Ingeschat wordt dat er in Flevoland 15.000-20.000 ha landbouwgrond nodig is in de komende 30 jaar.

Belangrijk is om voortdurend te streven naar behoud van de goede verkaveling. De bedrijven zullen zoveel mogelijk de kavels dicht bij elkaar moeten hebben. Doorsnijding van de kavels door wegen, spoorwegen of natuur moet zoveel mogelijk beperkt worden

Ruimtelijke functies, welke ten koste gaan van de landbouwgronden:

- Woningbouw en de aanleg van de daarbij behorende infrastructuur en recreatieruimte zullen veel ruimte vragen. Hoeveel is momenteel moeilijk in te schatten. Als alle plannen voor Almere en Zeewolde in de komende 30 tot 50 jaar worden gerealiseerd, betekent dat naar schatting een halvering van de landbouw in Zuidelijk Flevoland.
- Natuur zal meer ruimte toebedeeld krijgen ten koste van goede landbouwgrond. Ondanks de grote weerstand bij vooral agrariërs zal deze ontwikkeling niet te keren zijn. Hoe een en ander wordt aangelegd en ingepast zal van grote invloed zijn op de mogelijkheden van de overblijvende landbouw. Natuur dient zoveel mogelijk achterop of langs de kavels gesitueerd te worden, waardoor er minder bedrijven versnipperd raken en er minder hinder ontstaat.
- De wateropgave zal eveneens landbouwgronden vergen. Deels door de aanleg van bergingsgebieden en deels door het vergroten van het waterbufferend vermogen van sloten en kanalen.

Toekomstige inrichting van het landbouw gebied:

Groter dan nu zal in de toekomst een scheiding plaatsvinden binnen de landbouw. Grote oppervlakten die gebruikt worden voor de hiervoor genoemde grootschalige landbouw met

gespecialiseerde bedrijven, tegenover kleinere bedrijven die meer geïntegreerd met de rest van de samenleving boer zijn, zoals zorgboerderijen, recreatieve bedrijven enzovoort.

Landbouwgebieden zullen meer en meer moeten integreren met andere functies in het buitengebied. De beleving van het platteland komt gezien vanuit de stedelingen steeds hoger op de agenda te staan naarmate daar meer afbreuk aan wordt gedaan. Ook binnen de grotere landbouwgebieden zullen daarom karakteristieke landschapselementen een plaats moeten vinden om het huidige beeld te behouden.

Dichter bij de steden, en zeker bij de stadsranden, zal het huidige weidse beeld niet overleind kunnen worden gehouden, maar zal het landschap kleinschaliger worden ingericht om het buitengebied als uitlooptgebied van de stad efficiënter en effectiever te maken. De nu geldende strakke scheiding tussen stad en land zal grotendeels worden opgeheven. Of we in de toekomst ook van "stadslandbouw" kunnen spreken, is voor velen een grote vraag. Teveel wordt nu nog gesproken over de hinder die de functies van elkaar onderkennen en te weinig over de samenhang.

Van de oorspronkelijke inrichting van de Flevolandse polders, in de basis opgezet voor de landbouw, zal over 40 jaar weinig meer over zijn. Andere eisers zoals toerisme, recreatie, wonen, infrastructuur en werkgelegenheid zijn de landbouw voorbijgestreefd als vormgevers van het landschap. Landbouw zal de belangrijkste drager van het buitengebied blijven, zij moet dan wel ontwikkelingsmogelijkheden houden binnen dat veranderende landschap.

Belangrijk is dat de hoofdstructuren desondanks zichtbaar blijven en dat het open polderlandschap op zoveel mogelijk plaatsen bewaard blijft.

Conclusies en aanbevelingen:

- Bedrijven zullen groter worden en zullen ruimte moeten hebben om te ondernemen.

Aanbeveling:

- zorg voor vergroting van de bestaande erven en grotere gebouwen.

- In Flevoland dient zorgvuldig met ruimteclaims om worden gegaan. Er zal in het gebied op middellange termijn (10 jaar) een herverkaveling moeten plaatsvinden.

Aanbeveling :

- voorkom versnippering van landbouwkavels.
- Het landbouwgebied kan aan de stadsranden geïntegreerd worden met de stadse activiteiten.

Aanbeveling:

- onderzoek de mogelijkheden voor de vestiging van stadsboerderijen.
- Bedrijvigheid op vrijkomende erven moet voldoende kansen krijgen. Gekozen moet worden voor het multi-

functionele model. Dit betekent dat bijna alles moet kunnen behalve enkele te benoemen activiteiten.

Aanbeveling:

- maak een lijst voor die activiteiten die niet kunnen in het buitengebied.
- De karakteristieke inrichting van Flevoland en in het bijzonder de Noordoostpolder moet bewaard blijven zonder de bedrijfsontwikkeling te schaden. De Noordoostpolder mag geen museum worden.

Aanbeveling:

- zorg voor het instandhouden van de erfsingels en wegbeplanting.

De inrichting van de buitenruimte

Inleiding

Opvallend is dat in alle werkgroepinleidingen (plattelandsonwikkeling, water en natuur, recreatie en landschap en het lokale belang) een onderverdeling werd aangebracht om de onderwerpen toegankelijk te maken.

Voor de plattelandsonwikkeling werd de geografische indeling in de drie drooggelegde delen van Flevoland en het Markermeer gehanteerd; bij de benadering van water en natuur werd een opbouw gemaakt vanuit de feitelijke klimatologische ontwikkelingen met te verwachten gevolgen en bestuurlijke trends, waarvan de ontwikkelingsplanologie als exponent kan worden gezien.

De recreatie werd benaderd vanuit de economische betekenis, het ruimtegebruik en de (beleid)ontwikkelingen, terwijl het landschap, de verschijningsvorm, duidelijk werd benaderd vanuit de keuze van verwevenheid of onderscheid. Tot slot kwam vanuit de inwoners van Zeewolde ook een tweetal benaderingen naar voren, namelijk van de 'stedelingen', die grotere beperking van de verstedelijking rond de kern wensen ten opzichte van de bewoners van de buitenruimte, die wel bereid zijn voor woningbouw en verstedelijkingsfuncties te wijken, maar geen landbouwgronden willen opgeven ten gunste van natuur oftewel Gert het Hert....

Ruimte voor Plattelandsonwikkeling

De vier te onderscheiden geografische eenheden hebben qua aard totaal verschillende buitenruimten. Niet alleen de oorspronkelijke verkaveling van de drie inpolderingen zijn wezenlijk anders, ook de grond zelf heeft zijn eigen kwaliteit, waardoor vrijkomende gronden, in tegenstelling tot elders, hier hun agrarische functie kunnen behouden.

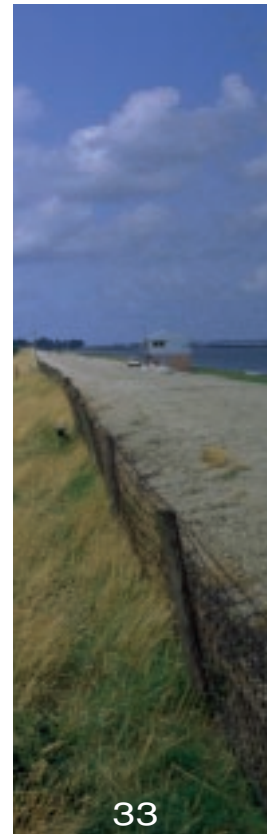
Toch verandert de agrarische buitenruimte in hoog tempo. Windturbines hebben in elk van de drie polders een eigen toevoeging aan het landschap gegeven en maken zichtbaar dat de ontwikkeling steeds verder verschuift naar multifunctioneel grondgebruik. Een renderende bedrijfsvoering is voorwaarde voor elk bedrijf; waar dit niet lukt heeft dat in Flevoland echter weinig zichtbaar gevolg, het leidt niet tot ingrijpende functieverandering in het gebied!

Tevens wordt de betrokkenheid van de plattelandsbevolking bij de kleine natuur meer zichtbaar. Daarbij wordt gewezen op de wegranden, erfbeplantingen en hagen.

Het onderhoud daarvan komt steeds meer te liggen bij de bewoners van het platteland.

Ruimte voor natuur en water

De gevolgen van de klimatologische veranderingen zich uitend in meer extreme omstandigheden, zullen moeten

worden opgevangen. Daarnaast wordt meer gewicht toegekend aan biodiversiteit, die onder meer afhankelijk is van herstellen van kwaliteit van water, bodem en lucht. Het aanwijzen van (speciale) beschermingszones, ecologische verbindingzones, vogelrichtlijn- en habitatrictlijn-gebieden en het naleven van de Kaderrichtlijn Water leggen weliswaar beperkingen op, maar leveren kansen op om in zorgvuldige afstemming juist méér mogelijk te maken door functiecombinatie en verweving.

Immers regels werken beperkend, ook op de creativiteit. Daarom is het een kans om de omslag te maken van toelatingsplanologie naar ontwikkelingsplanologie. Het stellen van kaders wordt niet meer gezien als iets van de overheid alleen, maar meer en meer zal overleg gezocht moeten worden met particuliere initiatiefnemers om tot een goede mix voor de invulling te komen. Altijd vanuit Flevolandse, gebiedsgerichte doelen, die niet los mogen worden gezien van de nationale doelstellingen en de Europese schaal.

Ruimte voor recreatie

In Flevoland is de economische betekenis van de recreatie nog lang niet voldoende benut in vergelijking met de andere provincies in Nederland. Aan de potenties ligt het niet! De nog te verwachten bevolkingstoename zal ook een ruimtebeslag leggen op recreatieve gronden in en om de bevolkingscentra. Het blijkt erg moeilijk aan te geven welke trends in de recreatieve sfeer gaan ontstaan de komende jaren. Wel is duidelijk dat er een sterke vergrijzing gaat plaatsvinden en dat de recreatiedruk niet alleen vanuit Flevoland zelf, maar zeker ook uit de Randstad sterk zal toenemen.

Door de centrale ligging en het potentieel aan zowel stedelijk als landelijk gebied liggen in Flevoland meer kansen dan elders. Tevens is het in Flevoland makkelijker dan waar ook mogelijk natuur en recreatie met elkaar te verbinden, immers de natuur is hier nog 'in de maak' en er is nog ruimte om te voldoen aan de wensen van de moderne toerist en recreant. Er zijn hier monumenten, maar ook mogelijkheden voor 'nieuwe' monumenten.

Ruimte voor landschap

Algemeen wordt het ontstane Flevolandse cultuurlandschap als een waardevolle bijdrage gezien aan de verscheidenheid van het Nederlandse landschap. Blijvende herkenbaarheid van de achtereenvolgende kenmerkende Flevolandse landschappen (samenlevingsopbouw in de Noordoostpolder, het dynamische, meer open landschap van Oostelijk Flevoland en de losse rug-aan-rug eenheden in Zuidelijk Flevoland, het weidse open water van het Marker- en IJsselmeer) wordt door de symposiumdeelnemers beschouwd als een uitgangspunt.

Voor de nabije toekomst is de locatiekeuze voor een robuuste ecologische verbinding tussen Oostvaardersplassen en het Horsterwold heel bepalend.

Voorinvesteringen door de overheid zijn nu nodig om tot de beoogde functie te komen en om tot een verantwoorde herinrichting van het gebied te komen. Het gaat dan om keuzes waarbij er nog sprake kan zijn van een open middengebied (Adelaarsweg tracé) of waar dat geleidelijk aan dichtslibt tot de openheid volledig verdwijnt (Knardijk).

Bestuurlijke verantwoordelijkheid

Waarneembaar is dat met de introductie van de ontwikkelingsplanologie de bestuurlijke verantwoordelijkheid ook decentraler, lokaler dus, komt te liggen. Gewaarschuwd wordt dat de terugtrekkende bemoeienis van het rijk tot gevolg kan hebben dat lokale en provinciale bestuurders overenthousiast in dat gat zullen springen en er een institutionele verdichting gaat plaatsvinden.

Het gevaar daarvan is dat politici en ambtenaren elkaar daarbij voor de voeten gaan lopen. Noodzakelijk is dus dat de lokale overheden uitsluitend faciliterend gaan optreden. Tegelijkertijd ontstaat er een wederzijdse afhankelijkheid van de gemeenten, waarbinnen een solitaire opstelling van de lokale overheden bepaald niet past

Conclusies en aanbevelingen

Economisch

- Plattelandsontwikkeling moet een economisch draagvlak

bieden. Zo kan deze een rol spelen bij de recreatieve en toeristische ontwikkeling. De centrale ligging, dichtbij Schiphol is een gunstige factor om groei in de recreatie te verwezenlijken.

Ook de zeebodem en zijn oude schatten, evenals de combinatie water-land en de oude en nieuwe monumenten (Swifterbantcultuur, Schokland en landschapskunst en architectuur), hebben een communicatieve en promotionele waarde. Natuur werkt niet alleen functiebeperkend, maar oefent ook aantrekkingskracht uit op toerist en recreant.

Aanbeveling

- Een gebiedsgerichte benadering vanuit combinaties van perspectieven moet worden benut. Dit leidt tot clustervorming.
- Benoem de 'highlights' en wijs er een trekker voor aan. Overheid en particulier investeerder zullen samen sterker voor de klus staan dan ieder voor zich. Voorinvesteringen in het landschap voor wonen en recreatie zullen versterkend werken en kansen vergroten.
- Bouw water-neutraal. Hiervoor moet weliswaar een culturomslag plaatsvinden, maar de verrijking daarvan (w.o. bouwen over de dijk, maar ook binnendijks

waterbestendig) loont op de lange duur en is duurzaam in economisch zowel als milieu opzicht. Hierbij wordt ook gewezen op modulair bouwen met water als flex-fundering. Als het ergens kan, dan is het natuurlijk in Flevoland.

Ruimtelijk

- Bepalende elementen die door het Rijk de komende jaren zeker nog vanuit de structuur worden bepaald, zijn: infrastructuur, waterpeil en status van ecologische zones en richtlijngebieden. Ook de zorg voor de in standhouding daarvan ligt bij het Rijk. De ruimte die Flevoland te bieden heeft, geeft veel kansen. Verweving en multifunctioneel gebruik kent zijn grootste mogelijkheden in rand- en overgangsgebieden.

Aanbeveling:

- De groene verbindingzone moet zo dicht mogelijk bij de stad gelegd worden waardoor naast verweving tevens mogelijkheden ontstaan voor optimale open ruimte. Plattelandsfuncties horen mede thuis in de stad. Boerenerven en lintbebouwing kunnen nieuwe mogelijkheden aanreiken binnen oude grenzen.

Het waterbeheer en watergebruik in Flevoland in de 21e eeuw

Inleiding

Er doen zich steeds duidelijker symptomen voor dat er zich in het mondiale klimaat iets aan het wijzigen is, hetgeen zowel voor Nederland als voor Flevoland op termijn belangrijke gevolgen heeft.

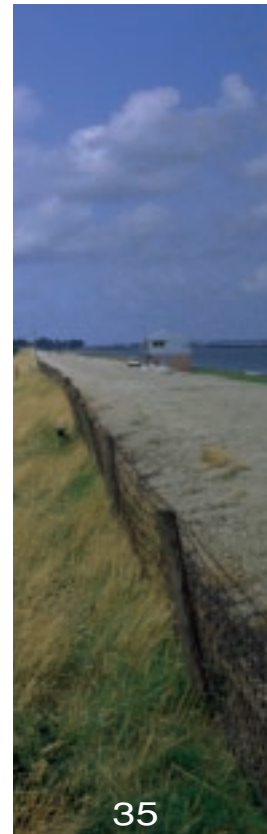
Dit gegeven is daarom dan ook aanleiding geweest om aan het thema "water" een apart symposium te wijden waarbij nader over het spanningsveld tussen de toekomstige ruimtelijke ordening enerzijds en het waterbeheer en watergebruik anderzijds van gedachten kon worden gewisseld.

Bij het ruimtelijk inrichten kan immers niet steeds worden uitgegaan van extreme omstandigheden ten gevolge van

wateroverlast. Toch zal zich dit steeds vaker voordoen, waarbij het snel afvoeren van water niet altijd mogelijk zal zijn. Als "prikkelend" beeld hierbij is een doemscenario geschetst uit een recentelijk in de Britse krant The Observer gepubliceerd rapport van een hypothetische overstromingsramp, die Nederland binnenkort (in 2007) gaat treffen. Hierbij is een link gelegd met klimaatverandering.

Dit rapport heeft in bestuurlijk Nederland nauwelijks tot enige discussie geleid. De officiële reactie beperkte zich tot de opmerking, dat het, wat betreft de conclusies uit dit rapport zo'n vaart niet zou lopen.

Toch roept dit de vraag op of Nederland wel veilig is. Zijn de recente overstromingen en dijkverschuivingen te zien als

incidenten of is er sprake van een nieuwe situatie?

Om dit goed te begrijpen, is eerst in de verre, maar daarna ook in de meer nabije historie, teruggekeken.

Sinds het Holoceen is de aarde steeds meer opgewarmd, 61 % van de ijskappen gesmolten en de zeespiegel met 120 meter gestegen. Op grond van een zeespiegelstijging van 5 cm per eeuw had Nederland 7000 jaar geleden al ondergelopen moeten zijn. Sediment en veenvorming hebben dit echter voorkomen. Daarna kwamen er bewoners in ons kustgebied en begon men land te ontwateren, dijken te bouwen en sloten te graven. Vanaf de dertiende eeuw werden steeds forsere dijken gebouwd. De dijken kunnen thans nauwelijks meer zwaarder omdat ze anders wegzakken. Als gevolg van ontwatering is de sedimentgroei en de veenvorming gestopt. Daarnaast is er steeds meer en door steeds grote gemalen overtollig water weggepompt. Het gevolg is dat we niet meer met de zee meegroeien en de grond onder onze voeten wegzakt. Op basis hiervan is geconcludeerd dat bodemdaling een groter bedreiging vormt dan het rijzen van de zeespiegel en dat het volbouwen van polders hierdoor volstrekt onverantwoord is.

De oorzaak van de onveiligheid ligt niet bij de dijken maar bij de steeds diepere ligging van het land, dat ons steeds afhankelijkelijker maakt van die dijken. Voeg daar nog bij de limiet aan de verhoging en verzwarende van dijken en de staat van onderhoud, dan dienen er innovatieve maatregelen te worden genomen. Voor dit laatste is een voldoende maatschappelijk draagvlak vereist.

Een belangrijk aandachtspunt is dat er blijkbaar nog steeds een onbegrensd vertrouwen in technische oplossingen bestaat. Technische oplossingen kennen hun grenzen en leiden tot de dringende noodzaak de gegroeide polderstrategie ter discussie te durven stellen.

De ruimtelijke ordening zal hierbij een cruciale rol te spelen, dus het gaat er niet zozeer om te kiezen voor orthodoxe waterkeringen (techniek), maar te kiezen voor ruimte voor de rivieren, drijvende steden, moderne terpen, speciale waterkeringen en, waar mogelijk, veenvorming.

Bij de ingeschatte stijging van de zeespiegel tot 90 cm zal er

een regelwerk in de IJssel moeten komen, zodat de toestroom van Rijnwater naar het IJsselmeer beïnvloed kan worden. Overtollig zoet water zal in het eigen gebied moeten worden opgeslagen.

Als vertrekpunt voor de huidige situatie en de toekomstige ontwikkeling tot 2020 is de Kaderrichtlijn Water aan de orde gekomen. Dit vanaf 2000 van kracht zijnde Europees instrument is vooral gericht op waterkwaliteit en waterberging met een duurzaam gebruik. De looptijd van de regeling geldt tot 2015. De impact van deze regeling met zijn doelstellingen en normen gaat echter veel verder dan deze datum, maar vanwege de ongewisheid over hoe het Europese instrumentarium er in de volgende fase tot 2050 uit zal zien, is niet inhoudelijk verder gediscussieerd over de relatie tussen de toekomstige ontwikkelingen en de hierop van invloed zijnde regelgeving en normstelling.

Als belangrijk thema op het terrein van het watergebruik zijn enkele concrete voorbeelden aan de orde geweest.

Uit het "Plan IJmeer" zijn voorbeeldplannen toegelicht over hoe de toekomst er vanuit een integrale aanpak van het gebruik van water, waterkering en waterberging in combinatie met buitendijkse woningbouwontwikkeling, leefomgeving op of aan het water en natuurwaarden, uit zou kunnen zien.

Tenslotte is met als vertrekpunt de huidige situatie en de toekomstige ontwikkeling op Urk tot 2020 gediscussieerd over economische aspecten van het watergebruik, t.w. de visserij en de hieraan gelieerde industrie.

Huidig provinciaal waterbeleid

Er is een beeld geschetst van het provinciale waterbeleid van nu en de wat nabijere toekomst, waarbij m.n. veiligheid, wateroverlast, grondwater, drinkwater en waterkwaliteit als belangrijkste opgaven voor de toekomst zijn aangestipt.

Bij veiligheid zal het gaan om verdediging van Flevoland tegen een stijgend waterpeil van het IJsselmeer. Veel aandacht gaat hierbij uit naar dijkverhoging. Een ander actueel onderwerp is de veiligheid van buitendijkse woningbouwont-

wikkeling. Hierbij is de focus vooral gericht op het vaststellen van beschermingsniveaus tegenover overstromingen.

Is bescherming tegen water van buiten de dijken goed geregeld, bij wateroverlast binnendijks is er iets anders aan de hand. Door geconstateerde bodemdaling lijkt wateroverlast reeds nu, maar in de toekomst steeds vaker, voor te komen. Afvoeren van water is hierbij niet altijd mogelijk, zodat steeds meer naar de optie van tijdelijke waterberging wordt gekeken. In de komende jaren moeten hierover in het omgevingsplan afspraken worden vastgelegd.

De provincie zal ook haar verantwoordelijkheid moeten nemen op het probleem van een teveel aan grondwater, zowel in landbouwgebieden als stedelijke gebieden.

Tot op heden zijn de verantwoordelijkheden niet duidelijk over de drie overheidsbestuurslagen verdeeld. Een spoedige oplossing hiervoor is onontkoombaar. Ten aanzien van het drinkwater zal vooral samen met de drinkwatermaatschappijen worden ingezet op het beschikbaar houden van voldoende, betaalbaar water van goede kwaliteit.

Een goede ecologische kwaliteit van oppervlaktewater, die thans nog niet overal wordt gehaald, zal vooral met behulp van het instrument Kaderrichtlijn Water tot stand moeten worden gebracht. Hierbij moet uiteraard de vereiste basis-kwaliteit worden gehaald, maar mag regionaal in belangrijke mate worden bepaald wat een goede ecologische kwaliteit is. Water is nu eenmaal overal anders.

Hierbij zal vaak minder op getallen dan op resultaat worden gestuurd, zodat onorthodoxe maatregelen mogelijk zijn.

Conclusies en aanbevelingen

Ruimtelijk:

- Een belangrijke vaststelling is dat verdere bodemdaling dient te worden voorkomen. Hoewel veenvorming erg lang duurt, kan er wel een start mee worden gemaakt door het peil binnen de dijk te verhogen naar dat van het peil daarbuiten. Ander gebruik van het land is dan wel nodig.

Aanbeveling:

- Voorkom als provinciale overheid bodemdaling door

enerzijds creatief om te gaan met het toekennen van toekomstige functies van grondgebruik en zorg anderzijds voor het beschikbaar stellen van voldoende en geormerkte budgetten.

- Naar de toekomst kijken betekent niet dat er ondertussen geen dijken versterkt kunnen worden. Indien we vervolgens niet langer willen bouwen onder de zeespiegel, komt onlosmakelijk de vraag of we in Flevoland niet buitendijks kunnen gaan bouwen. Technische oplossingen vragen nog wel wat hoofdbrekens, maar hiervoor bestaat thans ook een grotere internationale belangstelling.

Aanbeveling:

- Vooral doorgaan met het nadenken over de verdere ontwikkelingen op dit punt en waar mogelijk eventueel ook tot realisatie van buitendijks bouwen overgaan.
- Voorlopig wordt uitgegaan van het toekomstbeeld dat er in 2050 1 miljoen Flevolandse zullen zijn. Deze aanname leidt er toe dat ook private marktpartijen, vanwege de investeringsrisico's die zij op grond van toekomstige wateroverlast zullen lopen, zeker ook hun verantwoordelijkheid moeten nemen voor het totstandkomen van gedegen onderzoek ten behoeve van waterberging (veiligheid).

Aanbeveling:

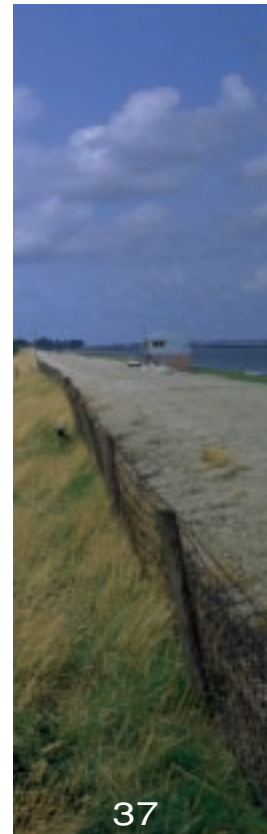
- Betrek ook private marktpartijen inhoudelijk en financieel bij onderzoeken naar en het realiseren van waterbergingslocaties.

Economisch:

- Waterkwaliteit is belangrijk, maar waterkwantiteit is een eerste voorwaarde voor een economische activiteit.

Aanbeveling:

- Koppel de Kaderrichtlijn aan een met de provincie Overijssel op te stellen integrale visie op het stroomgebied (monding) van de IJssel.
- Er is een link gelegd tussen watergebruik, zoetwatervisserij en klimaatverandering. De factoren die met elkaar de klimaatsveranderingen veroorzaken zijn dusdanig onzeker, dat het uitermate lastig te voorspellen is hoe de zeevisstand op klimaatveranderingen zal reageren. Dit roept vervolgens de vraag op of het mogelijk is zo-

danig in waterkwaliteit te investeren, dat de zoetwater-visserij daar baat bij heeft. Misschien dat viskwekerijen nog een alternatieve optie vormen. De visserij zou moeten gaan zoeken naar mogelijkheden om over te gaan van jacht naar kweken. Onderzoeksgebieden zouden IJmeer

en Markermeer kunnen zijn. Toch wordt dit vanuit Urk uitsluitend additioneel aan de Noordzeevervisserij geacht.

Aanbeveling:

- Onderzoek de mogelijkheden van viskwekerijen in het IJsselmeergebied.

De infrastructuur in een zich ontwikkelend Flevoland

Inleiding

Tot aan 2050 zal de verkeer- en vervoersinfrastructuur in Flevoland fors groeien. Niet alleen ter wille van eigen ontsluiting, maar ook omdat Flevoland steeds meer zal gaan fungeren als doorvoergebied van de ene kant van Nederland naar de andere, als uitvalspoort van de Randstad naar het Noorden en Oosten. De behoefte aan infrastructuur voor beide functies is niet gelijk, maar wel kan de infrastructuur voor beide functies elkaar aanvullen of deels samenvallen. Daarnaast speelt nog een dilemma: wat goed is voor de korte termijn kan op de lange duur tegen ons werken.

Verbindingen werken per slot van rekening twee kanten op: enerzijds maakt men het mensen mogelijk sneller en gemakkelijker naar Flevoland te komen, anderzijds kunnen zij ook gemakkelijker vanuit Flevoland vertrekken.

Allereerst wordt ingegaan op de functie van Flevoland als schakelprovincie tussen de andere delen van Nederland. Dan wordt het ruimer bezien: Flevoland als schakel in de Noordwest-Europese infrastructuur.

De functie van Flevoland als schakelprovincie tussen de andere delen van Nederland.

Weginfrastructuur

Belangrijk onderdeel is de hoofdas vanuit de Randstad naar het Noorden: de A6. Deze wegverbinding zal voortdurend zwaarder worden belast, omdat niet alleen Noord-Nederland (Groningen, Friesland en Drente) daarmee wordt bediend, maar ook een betere aansluiting zal plaatsvinden richting Noord-Duitsland, Polen, de Oostzeelanden en Scandinavië. Nu de Europese Unie naar het oosten is uitgebreid zal het

verkeer in deze richting snel toenemen. Deze weg zal daarom versterking nodig hebben: de A6/A9 verbinding aan het beginpunt van deze route zal op termijn moeten worden gerealiseerd. Een tweede Hollandse Brug zal er vanuit deze functie bezien op termijn beslist moeten komen.

Ook zal de toevoer vanuit Noord-Holland moeten worden verbeterd. Daartoe komen in beeld de A23 als verbindingstak vanaf Noord-Holland via de dijk Enkhuizen-Lelystad tot aan Kampen, en de A30 vanaf Almere richting Ede, aansluitend op de huidige snelweg naar het oosten richting Arnhem. Onderweg wordt dan de huidige snelweg van Amersfoort naar Zwolle (A28) gekruist, zodat een optimaal netwerk ontstaat. De keuze via welke weg de reis naar het oosten kan worden begonnen wordt dan al op Flevolandse bodem gemaakt!

Plannen als de omlegging van de A1 via Flevoland ter ontlasting van het Gooi zijn grotendeels luchtflitserij. Enerzijds omdat zij geen verbetering zijn van de vervoerscapaciteit, maar vooral bedoeld om de overlast in het Gooi te verminderen en anderzijds zij met name de Hollandse Brug nog veel zwaarder met verkeer belasten, waardoor het hele systeem gaat kraken.

Railinfrastructuur

De railinfrastructuur in Flevoland zal daarnaast maar een bescheiden rol spelen: zij is nu eenmaal vooral gericht op binnenlands vervoer. Een rol in het Europese netwerk is afhankelijk van beslissingen elders: wordt een hoogwaardige verbinding ontwikkeld vanaf Groningen naar het Oosten (i.c. Noordwest Duitsland: Hamburg en verder)? Zo ja, dan loont

het de moeite om een hoogwaardige Zuiderzeelijn te ontwikkelen van Amsterdam naar Groningen. Zo nee, dan zal de Hanzelijn via Zwolle voor het Noorden voor de eerste decennia voldoende zijn en kan op de reservering voor de Zuiderzeelijn gekeken worden naar andere vormen van snel vervoer, bijvoorbeeld een nog te ontwikkelen supersnel busvervoer. De reservering voor de Zuiderzeelijn zal wel in stand moeten blijven om in de toekomst, wanneer Groningen aansluiting krijgt op het Europese spoorwegnet, alsnog te worden ingevuld.

Luchtvervoer

De luchthaven Lelystad vormt een verhaal apart: binnen de grenzen van de huidige PKB kan de luchthaven Lelystad doorgroeien naar ongeveer 2 miljoen reizigers per jaar. Gezien de ligging langs de A6 en met de Larserweg als verbinding met de snelweg Amersfoort-Zwolle, ligt het voor de hand dat de reizigers vooral per auto van en naar luchthaven Lelystad zullen reizen. Aanleg van een railverbinding naar luchthaven Lelystad zal pas bij veel grotere passagiersaantallen rendabel kunnen zijn. Dat zijn aantallen die met de huidige omvang van de luchthaven nooit gehaald kunnen worden. Voor verdere uitbreiding is in de toekomst geen ruimte meer vanwege de doorgroei van Almere en Lelystad, die zullen oprukken tot aan de grenzen van de nu vastgestelde geluidszones. Voor verplaatsing van de luchthaven zou – vanuit het groeiperspectief - een betere plek kunnen worden gezocht, waar meer uitbreiding kan worden toegestaan. Echter, gezien de investeringen die op dit moment in de luchthaven zijn gedaan en ook welke in de komende jaren nog zullen volgen, is verplaatsing geen reële optie meer. Uit het oogpunt van bereikbaarheid van de luchthaven en milieuoverwegingen is de aanleg van een aparte busverbinding – in welke vorm dan ook - tussen spoorwegstation Lelystad en de luchthaven, een belangrijke en noodzakelijke verbetering.

Positie van Flevoland als zelfstandige provincie

De benodigde groei van de infrastructuur gezien vanuit de behoeften van de provincie zelf, is als volgt:

Weginfrastructuur

In het zuiden van de provincie is natuurlijk op korte termijn versterking van de infrastructuur nodig. Of dit gebeurt door een verbinding via het IJmeer of door versterking van de verbinding via de Hollandse Brug en de A1-A9 (de 'Uitweg' variant), is gezien vanuit de infrastructuur relatief van minder belang. Echter, wanneer de capaciteit te groot wordt, zou dat een remmende werking kunnen hebben op de verplaatsing van bedrijven vanuit de Randstad naar Flevoland. Uiteindelijk is er dan geen reden meer om bij een goede verbinding tussen woon- en werkplekken een bedrijf te verplaatsen, terwijl bedrijven het vaak prettiger vinden om ergens op een centrale plek bij elkaar te staan. Dit pleit ervoor de verbinding tussen Almere en Amsterdam/Schiphol niet te groot te maken. Flevoland zal het namelijk nadrukkelijk moeten hebben van de eigen groei van werkgelegenheid hier.

Er zal een reservering moeten blijven om ooit in de toekomst nog een verbinding richting Markermeer te kunnen ontwikkelen als onderdeel van plannen om enerzijds een betere invulling aan het Markermeer te geven, en anderzijds een omleiding te maken aan de noordkant om Amsterdam heen.

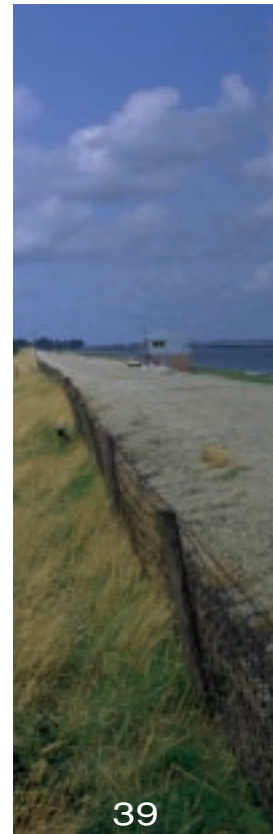
Op langere termijn kan de aanleg van de A6-A9 verbinding de koppeling van Flevoland aan de rest van de Randstad (buiten Amsterdam om!) versterken.

In het midden van de provincie zal de aanleg van de A23 (Alkmaar- Zwolle) belangrijke impulsen kunnen geven aan de relatie tussen Lelystad, Swifterbant en Dronten.

Langs de oostkant van Zuidelijk Flevoland, waar veel kansen liggen voor toerisme en recreatie, zal een opwaardering van het wegennet vanaf Almere tot Kampen deze sector een forse duw in de rug geven. Aan de noordkant van de provincie, in de Noordoostpolder, zal voor de eigen behoefte het wegennet na voltooiing van de A50 voor lange tijd voldoende zijn.

Railinfrastructuur

Qua railverbindingen zal ook het één en ander moeten gebeuren. Ingeval er geen Zuiderzeelijn komt, zal het traject op zijn minst gereserveerd moeten blijven voor een toekomstige verbinding. Als het mogelijk zou zijn om op een lager schaalniveau - als intercity bijvoorbeeld - een lijn aan te

leggen van Lelystad via Emmeloord naar Heerenveen, dan zou dat voor de ontwikkeling van Flevoland als geheel en zeker voor de Noordoostpolder, van groot belang zijn. De aanleg van de Hanzelijn in welke vorm dan ook, zal zowel aan Lelystad als aan Dronten grote impulsen kunnen geven. In het zuiden van de provincie zal Almere als knooppunt moeten worden opgetuigd met een tweede aansluiting naar Amsterdam (maar niet te zwaar, omdat dan alleen het wonen naar Flevoland wordt gehaald en niet het werken!) en een aansluiting richting Amersfoort. Of er daarnaast nog emplooi is voor een lightrail-verbinding richting het Gooi mag worden betwijfeld. Mogelijk kan een nieuw systeem van snelbussen op eigen baan daarvoor voldoende zijn.

Drie infrastructurele knooppunten met enorme ontwikkelingspotenties zijn:

- In het noorden van Flevoland, Emmeloord met knooppunt van de A6, A50 en een spoorlijn naar het noorden,
- In het midden, Lelystad als kruispunt van de A6 en de N23, met daarbij de luchthaven en de Lelylijn/Hanzelijn, en mogelijk nog de spoorlijn richting Emmeloord en het noorden,
- In Zuidelijk-Flevoland natuurlijk Almere, een stad die uiteindelijk zowel qua rail als qua weg optimaal alzijdig ontsloten zal zijn.

Conclusies en aanbevelingen

- Bij het formuleren van het toekomstbeeld ten aanzien van infrastructuur stuit men op twee dilemma's:
 1. positie van Flevoland binnen Noordwest-Europa versus Flevoland als zelfstandige provincie en
 2. korte termijn versus lange termijn.Bij deze dilemma's zijn er toch voldoende raakvlakken en aanvullingen.

Aanbeveling:

- Zet met dit als gegeven als eerste in op een goede weg- en railverbinding naar het noorden en oosten. Reden: prioriteit leggen bij verbetering en uitbreiding van de verbindingen naar het westen (Amsterdam, Schiphol) ontnemt bedrijven aldaar de noodzaak tot verplaatsing richting Flevoland!

- Westwaarts heeft de aanleg van de IJmeerlijn (rail en weg) geen meerwaarde, gezien de plannen voor de Tweede Hollandse Brug en de uitbreiding van het railvervoer via deze brugverbinding. Deze 'nieuwe Hollandse Brug' is multimodaal en biedt uitzicht op het prachtige open natuurgebied, het IJmeer.

Aanbeveling:

- Kies - in plaats van de IJmeerverbinding - voor versterking van de infrastructuur via de Hollandse Brug, dat wil zeggen uitbreiding van de rail- en wegcapaciteit langs bestaande vervoersassen. Deze bundeloplossing is duurzaam en kosteneffectief, doet recht aan de toekomstige ontwikkeling van Flevoland, in het bijzonder (Waterfront) Almere(-Pampus), en is voerkundig uitstekend verdedigbaar.

Nieuwe wegen naar een gezonde Flevolandse leefomgeving

(wonen, woonvormen en samenleven tot 2050)

Algemeen

Eens per twee jaar stelt het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) een bevolkingsprognose op voor Nederland. Aan het eind van 2004 bedroeg de Nederlandse bevolking 16,3 miljoen inwoners. Het CBS verwacht sinds het laatste onderzoek 'maximaal' 17 miljoen inwoners in 2035. In die prognose zal de bevolking van Nederland de daaropvolgende 15 jaar onveranderd blijven. Vervolgens wordt na 2050 eerder een daling dan een stijging van de bevolking voorzien. In Nederland zal het geboortecijfer in de periode tot 2050 waarschijnlijk gelijk blijven. Het aantal gevallen van sterfte zal toenemen. De emigratie die juist in de laatste jaren gestegen is zal over die periode afnemen en de immigratie zal stabiliseren. Het aantal niet westerse allochtonen zal tot 2050 toenemen tot 17% van de totale bevolking (2004: 10%). Het aantal 65-plussers zal aanzienlijk toenemen, de bevolkingsgroep 0- tot 20-jarigen zal na enige daling stabiliseren. Hierbij moeten we nog onderscheid maken tussen de periode tot circa 2020 en daarna. Vooral omdat de cijfers voor Flevoland (en met name Almere) in de eerste decennia naar verwachting wat afwijken van de rest van Nederland, al zijn de trends gelijk.

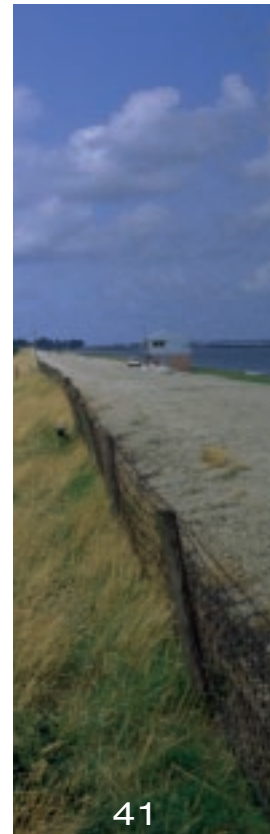
De Flevolandse situatie

De maatschappij verandert en de ontwikkeling van de woningmarkt zal naar de toekomst meer dynamisch zijn. De redenen zijn van verschillende aard. Er zijn de demografische ontwikkelingen ten aanzien van het migratieoverschot en de vergrijzing. Er komen door het migratieoverschot steeds meer mensen met een andere etnische achtergrond in Nederland, vooral in de grote steden. In Almere is door de groeipgave naast een relatieve stijging ook een absolute stijging van inwoners met een allochtone achtergrond te verwachten. De Nederlandse bevolking vergrijst. In de jonge omgeving van Flevoland is sprake van een

dubbele vergrijzing. De eigen bevolking vergrijst. Maar ook steeds meer ouderen van buiten de provincie zullen zich in Flevoland vestigen. Dit heeft consequenties voor de woningen. Deze ouderen willen meer comfort, luxe en veiligheid. De trend dat er minder mensen per huishouding (is gelijk aan aantal bewoners per woning, de woningbezetting) zijn zal nog doorzetten. Deze huishoudenverdunding wordt bevorderd door de economische ontwikkeling.

Ook de sociaal-economische ontwikkelingen zijn van groot belang. Er is de maatschappelijke verantwoordelijkheid om voor mensen met een laag inkomen betaalbare woningen te bouwen. Daar ligt een taak van de overheid en de woningcorporaties. De hiergenoemde groep heeft de neiging naar de steden te trekken. De mensen met een hoger inkomen verschuiven op hun beurt naar de hoogstedelijke of de landelijke woonmilieus. De vraag verschuift naar ruimere en comfortabele woningen wat consequenties heeft voor de toekomstige woningbouw. Er is daarvoor ook een economische oorzaak. Meer mensen dan voorheen zullen thuiswerken. Bovendien zal de welvaart voor diverse bevolkingsgroepen in de loop van de jaren geleidelijk stijgen. Dit leidt tot grotere woonoppervlakten en de stijging van de gemiddelde kubieke meterinhoud per woning. Deze is van 1984 gestegen van gemiddeld ongeveer 320 m³ naar bijna 500 m³ in 2001.

Het wonen wordt beïnvloed door de sociaal- culturele ontwikkelingen. De Nederlandse samenleving zal in de toekomst worden gekenmerkt door een grotere multi-cultureliteit en multi-etniciteit. Dit geeft integratie- en identiteitsvraagstukken. Er vindt een vermenging plaats van culturen en etniciteiten. De buurten en wijken hebben hun eigen kenmerken en eigenheid waarmee rekening dient te worden gehouden. Deze algemene ontwikkelingen zijn ook zichtbaar in Flevoland. De bevolking van Flevoland zal relatief

sneller groeien dan in de overige provincies van Nederland. Dit verschil blijft in de toekomst een kenmerk van Flevoland. Het grootste deel van de groei komt in de grotere gemeenten terecht. De verstedelijking zal vooral in Almere zichtbaar zijn. Daarop is van grote invloed de zogenaamde 'schaalsprong'. Het Integraal Ontwikkelingsplan gaat uit van een doorgroei van Almere naar 350.000 of 400.000 inwoners. In de rest van de provincie Flevoland zet de groei van de bevolking eveneens door. Bij de groei van het aantal inwoners hoort een adequate groei van de werkgelegenheid en van mogelijkheden om te recreëren. Voor de kleine kernen is een groei ook een vereiste om de voorzieningen daar op peil te kunnen houden. Dit doet zich bijvoorbeeld voor in de kleine kernen van de Noordoostpolder. Het is in verband met de gewenste inwoneraantallen noodzakelijk ook in de kleine woonkernen de ruimte te geven aan het bedrijfsleven.

Een gezonde leefomgeving

Voor de bevolking is de leefomgeving van groot belang. Dit is een complex onderwerp en tevens een veelomvattend begrip. De leefomgeving betreft niet alleen wonen in de vorm van hardware (huizen, voorzieningen en infrastructuur) maar ook van software (architectuur, sociale cohesie) en gaat over het platteland en de plaatsen van elk formaat. Elke stad en dorp in Flevoland heeft nog een redelijk kort verleden. Met uitzondering van Urk zijn de plaatsen snel opgebouwd en komen daardoor zo van de tekentafel af ¹).

In een dergelijke omgeving is men geneigd wat de leefomgeving betreft meer accent te leggen op de hardware dan op de software, meer op de kwantiteit dan op de kwaliteit. Dit laatste werpt de vraag op of niet meer dan elders in het land aandacht behoort te bestaan voor de sociaal maatschappelijke ontwikkeling van de samenleving. Dat is vooral voor Almere en in mindere mate voor Lelystad noodzakelijk. De groei van Almere heeft in ongeveer dertig jaar plaatsgevonden waardoor Almere in zeer korte tijd een stad van 175.000 inwoners is geworden. Ook voor de komende twintig jaar krijgt Almere weer een forse groeitaak.

De 'Toekomstvisie' die de gemeente Noordoostpolder heeft laten maken heet 'Ruimte voor kwaliteit' en heeft een horizon

tot 2030. Men heeft zich bij die visie voornamelijk beperkt tot de ruimtelijke strategie. Deze gaat uit van een algemene indeling van de gemeente voor landbouw, toerisme en cultuurhistorie. Hiervoor is al gewezen op het belang de dorpskernen uit te breiden. Ook liggen er mogelijkheden om de recreatie en het toerisme te stimuleren in het oostelijk deel, indien daar randmeren kunnen worden gemaakt. Men kan daardoor werken, wonen en recreëren laten samengaan. Flevoland biedt ruimte. Maar het bewustzijn groeit dat men die ruimte weloverwogen dient in te vullen. Daarin dient de harmonie van wonen, werken en recreëren de leidraad te zijn van de provinciale en gemeentelijke overheden met de nadruk op de kwaliteit van de woonomgeving en de samenleving.

Woonmilieus

Er worden meestal vijf soorten woonmilieus onderscheiden. Een woonmilieu is de aanduiding voor de relatie tussen ruimtelijke en omgevingskwaliteiten, woningen en woonvormen en mensen en woonwensen (RIGO, 2004). Deze woonmilieus zijn:

- Centrumstedelijk = hoogstedelijk wonen
- Buiten- centrumstedelijk = stedelijk wonen
- Groenstedelijk/ randmilieu = laagstedelijk wonen
- Centrumdorp = dorps wonen
- Landelijk gebied = landelijk wonen

Dit onderscheid maakt het mogelijk te denken in **levensloopbestendigheid**:

1. starters (appartement of studentenkamer in stad): grote vraag in Almere, Lelystad, Emmeloord
2. doorstromen naar een grotere woning, met of zonder partner
3. gezinswoning als er kinderen komen
4. bij stijgend inkomen verder doorstromen naar koopwoning of duurdere gezinswoning
5. doorstromen naar een seniorenwoning, een woon- zorg- combinatie of een verpleegtehuis.

Conclusies en aanbevelingen

Uit het voorgaande zijn de volgende conclusies te trekken en de volgende aanbevelingen voor de toekomst te halen:

¹ Het oudste voorbeeld hiervan zijn Emmeloord en omliggende dorpen. Deze dorpen zijn pas de laatste 10 jaar qua opzet en woningaantal aan het veranderen. De gemeenten in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland kennen nog steeds een ontwikkeling als gebaseerd op de tekentafel.

- Flevoland heeft dringend behoefte aan meer verscheidenheid in woonmilieus. Almere en Lelystad zullen hier in toenemende mate in moeten voorzien.

Aanbevelingen:

- Dit betekent dat naast het 'laagstedelijk wonen', waarmee met name Lelystad en Almere zich profileren, meer aanbod moet komen van zowel de woonvormen 'stedelijk wonen' als 'dorps wonen'. Voor het 'hoogstedelijk wonen' lijkt in Flevoland, buiten Almere, geen toekomst weggelegd.
- Flevoland zal, afhankelijk van de regio, meer mogelijkheden moeten bieden voor woningen van starters dan voor senioren. Bij de starters zal de nadruk vooral liggen op klein, maar betaalbaar. Bij de senioren op gelijkvloers en comfort.

- De toename van migranten van buiten Flevoland (de groei-status van Almere) zal door het Rijk gecompenseerd moeten worden met betere ontsluitingen met betrekking tot infrastructuur, met meer en betere voorzieningen op het gebied van zorg, en op meer aanbod in HBO en Universitair onderwijs.
- De ruimtelijke ordening moet faciliteren en niet bepalen. Meer flexibiliteit in bestemmingsplannen voor omkleuren van functies is noodzakelijk. Het Rijk moet Provincies en gemeenten meer ruimte geven zelf te bepalen waar uitbreiding van woonlocaties plaats kunnen vinden.

Aanbevelingen:

- De kaders waarbinnen provincie en gemeenten kunnen opereren moeten flexibeler worden. Nieuwe wetgeving in het kader van deregulering van de VROM voorschriften en richtlijnen moet hierin gaan voorzien.

De ontwikkeling van de Flevolandse economie

De Nederlandse economie presteert de laatste jaren slecht. De economische groei in ons land is vrijwel de laagste in heel Europa. De vooruitzichten zijn ook niet optimistisch. Het CPB verwacht voor 2005 dat de economische groei een magere 0,5 procent zal zijn. De economische groei in Europa blijft duidelijk achter bij die in de Verenigde Staten en Japan. De groei in de VS ligt momenteel op circa 3,5 procent, die in Japan op 1,75 procent. Europa blijft daarbij ver achter en binnen Europa is Nederland zo'n beetje hekkensluiter geworden. In de jaren negentig behoorde de Nederlandse economie tot de snelst groeiende ter wereld, nu zijn wij, qua economische groei en kracht het zorgenkindje van Europa.

De sterke internationale centrumfunctie van de Noordvleugel is allerminst vanzelfsprekend: zij moet blijvend worden bevochten. Concurrerende steden als Frankfurt, Barcelona en Milaan rukken snel op. Londen en Parijs versterken hun posities. In de internationale competitie worden regio-specifieke factoren als ligging, thuismarkt, internationale bereikbaarheid, (loon)kosten en woon- en verblijfsklimaat steeds belangrijker. Wanneer deze zaken niet goed geregeld worden, komt de Noordvleugel in degradatiegevaar. Met alle

gevolgen van dien voor werkgelegenheid, inkomen en welzijn.

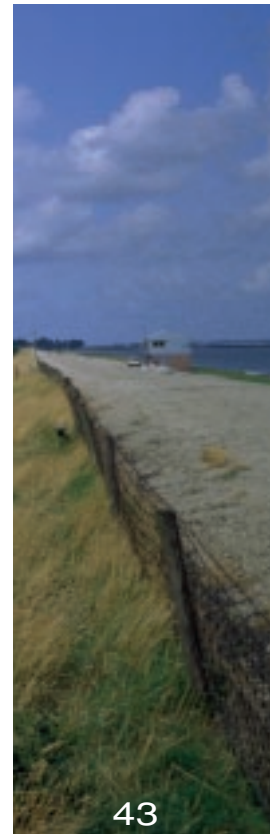
Flevolandse uitdagingen

Wat wil het Flevolandse bedrijfsleven, nu en later? Met groei en overloop is er een duidelijk doel voor ogen. Flevoland is daarin kansrijk omdat het mogelijkheden biedt die elders ontbreken. Flevoland is ervoor gemaakt! Het gebied is des te kansrijker, omdat het handelend vermogen heeft om problemen op te lossen.

Flevoland is al werkende weg voortdurend op zoek naar het evenwicht tussen economische ontwikkeling, infrastructuur en leefbaarheid. Dat moet technisch, politiek en financieel haalbaar zijn.

Het zal in toenemende mate ook op de ontwikkelkracht van Flevoland zelf neerkomen omdat de Europese en nationale ontwikkel opgaaf voor Flevoland in de laatste fase zit.

Het hebben van een gezonde economie en voldoende werkgelegenheid is echter steeds minder van belang voor de regio zelf. Het is geen reden meer om, al dan niet in de regio, te gaan wonen. De afstand wonen en werken is alleen maar toegenomen en goed wonen kan overal. De verwante

variatie wordt steeds belangrijker echter zo ook het culturele klimaat, waar verder, in VOF verband, niet veel over gezegd is. Koppel dat tevens aan innovatie en het vasthouden van jongeren. Deel van de vele geldstromen moet gebruikt worden om het culturele klimaat, het laten ontstaan van culturele en creatieve broedplaatsen, te laten opbloeien.

Flevoland heeft in de noordflank een voorsprong aan ruimte, centrale ligging, water, landbouw, recreatie, creatieve economie. Er ligt ook een sociaal culturele opgave.

Ontwikkelingsplanologie staat daarbij centraal. Wil je de ambities in praktijk brengen, dan moeten de marktpartijen een veel groter belang hebben in die ontwikkeling. Het ontwikkelen van publiek /private samenwerking is daarbij voorwaarde.

De meerzijdige potenties van Flevoland moeten optimaal worden benut. De ontwikkeling van Almere en Lelystad vormt een belangrijke motor voor economische groei in de gehele provincie.

Almere heeft een unieke positie in de Noordvleugel. Mede daardoor heeft Almere de afgelopen twintig jaar een stevige economische ontwikkeling doorgemaakt. Almere en de regio hebben ook op het internationale vlak bedrijven aan weten te trekken in de sectoren als internationale handel, internationaal management en nieuwe diensten. Almere moet haar grootstedelijke positie in de Noordvleugel meer benutten. Almere wint aan kracht door haar functie als verbindingschakel tussen Zuidwest en Noordoost Nederland te versterken.

Belemmeringen die de groei en ontwikkelingen in de weg staan moeten worden opgeheven.

Enkele belangrijke conclusies:

- De aanleg van het bedrijventerrein A6/A27, 650 hectare bedrijventerrein, moet ontwikkeld worden als vergezicht, niet met kortzichtigheid. De mogelijke (internationale) kansen op grootschalige ontwikkelingen mogen niet worden gemist.
- De luchthaven Lelystad ontwikkelt zich tot een regionale luchthaven op voorwaarde dat de luchthavenactiviteiten in haar directe omgeving een substantiële groei van

het aantal directe en indirecte arbeidsplaatsen met zich meebrengen.

- Flevoland is ondeelbaar. Alleen zo kan in samenhang met het noordelijk deel van de Randstad een verdere ontwikkeling plaatsvinden. Bedrijvigheid, infrastructuur en woningbouw worden in een totaalvisie ontwikkeld met passende harde en zachte infrastructuur.
- Het bestaande bedrijfsleven moet worden gestimuleerd; het is een bewezen krachtige motor voor economische groei.

De toekomst verdient samenwerkende partijen met een gezamenlijk doel, n.l.: alle belanghebbende partijen op regionaal en nationaal niveau te inspireren samen te werken aan oplossingen. De VOF bijeenkomsten boden interessante perspectieven waarin alle partijen zitting hebben gehad. Er is gezamenlijk gezocht naar een hernieuwd draagvlak. De kracht ervan is steeds geweest dat het om een overzichtelijke situatie gaat met veel kansen, die pas geëxploiteerd kunnen worden als je opnieuw met elkaar rond de tafel gaat. Het gaat om het zoeken naar de combinatie discussie, platforms, andere partijen en vooral daadkracht.

Infrastructuur heeft een hoge prioriteit

Aanbevelingen:

Flevoland zal, met een breed provinciaal draagvlak, aan de markt kunnen voorleggen voor welke modaliteit men kiest. Vraag het bedrijfsleven daarin actief te participeren. Bied de marktpartijen een breed kader aan waarin oplossingen gepresenteerd kunnen worden. Flevoland kan met lef vijf hotspots in de provincie duiden waar een knelpunt moet worden opgelost. De markt kan dan worden gevraagd om binnen een paar maanden met realiseerbare en betaalbare voorstellen te komen.

De keuze voor de infrastructuur is:

- Verbetering A6, de verdubbeling van de Hollandse Brug.
- Realisatie van de Zuiderzeelijn, met als halteplaatsen Almere, Lelystad en Emmeloord.
- IJmeerverbinding. De IJmeerverbinding is een noodzakelijke OV- en wegverbinding tussen de duo-steden Almere en Amsterdam. (Dit is in tegenspraak met de conclusie over dit

thema zoals die naar voren is gebracht in het document “De infrastructuur in een zich ontwikkelend Flevoland”. De discussie hierover is nog verre van afgerond).

- De aanleg van de N23/A23. De N/A23 vormt een belangrijke schakel in het traject Alkmaar-Zwolle in samenhang met de Hanzelijn.
- A30 Adelaarstracé Nijkerk-Almere. Het Adelaarstracé moet een volwaardige snelweg vormen tussen de A6 en de A1/A30

Landbouw en buitenruimte

Het afstoten van 40% van het landbouwareaal in Nederland zal ook aan Flevoland niet ongemerkt voorbij gaan.

Met verwijzing naar de bijdrage over de toekomst van de agrarische sector kan hier worden volstaan met de vermelding dat:

- de ontwikkeling van het plattelandstoerisme wordt gestimuleerd;
- de leefbaarheid van plattelandskernen en –dorpen m.n. in noordelijk Flevoland moet worden ondersteund;
- een onderzoek naar de (economische) haalbaarheid van een recreatief randmeer dient uitgevoerd te worden.

De faciliterende overheid

Van de overheid is een faciliterende en kaderscheppende houding gewenst. De overheid kan terughoudend zijn in haar taken en zich beperken tot het scheppen van ruimte voor anderen en ondersteunt deze desgewenst.

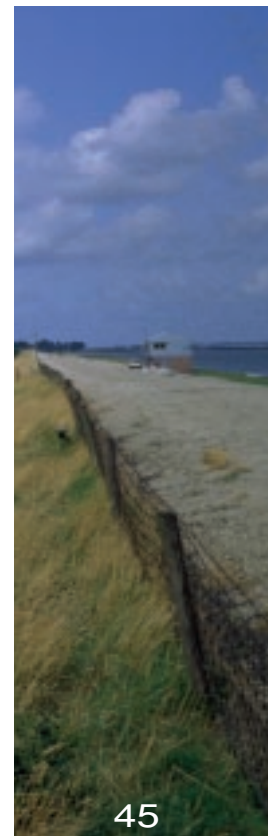
Voor een constructief, helder en afrekenbaar beleid biedt de overheid een platform waar tegengestelde belangen samenkomen en waar belangrijke beslissingen worden genomen. De uitvoering van het beleid moet duidelijk, helder en toetsbaar zijn. De overheid staat handelingen toe van burgers en bedrijven en controleert deze.

Van de overheid wordt verwacht dat zij, in relatie tot haar economische ontwikkelingsfunctie, kritisch naar haar eigen rol moeten kijken. Het schrappen van overbodige regels moet tot prioriteit worden gesteld. In samenwerking met

het bedrijfsleven moet er gewerkt worden aan een kwalitatief goed arbeidsaanbod en goed arbeidsmarktbeleid.

Aanbevelingen:

- Het multifunctioneel ruimtegebruik moet verder worden ontwikkeld. De plannen voor het Markermeer moeten mogelijk blijven. Het Markermeer dient een multifunctionele bestemming te krijgen (zie Portfolio Atelier IJmeer, 2004)
- De rijksoverheid moet zorgen voor een praktische en pragmatische implementatie van landelijke en Europese wetgeving. (Milieuregels, zoals bijvoorbeeld de Kaderrichtlijn Water en de Habitat en Vogelrichtlijn.) De regelgeving staat soms een intelligente oplossing in de weg.
- Laat Flevoland de rol spelen waarvoor dit gebied ontwikkeld is!

Epiloog

Flevoland is een kunstwerk; in civieltechnische en planologische zin. Net als met echte kunst moet je daar creatief en behoedzaam mee omgaan. Alles van waarde is immers weerloos. En dat geldt zeker voor de leefruimte van mensen, dieren en planten. Dit boekje bevat veel creatieve ideeën en gedachten over de toekomst van Flevoland. De meeste ideeën zijn realistisch, ondanks het feit dat de planhorizon op 2050 is gelegd. Vooral de deelnemers aan de symposia gaven blijk van veel nuchterheid. Zij lieten zich niet in de luren leggen door de uitgenodigde buitenstaanders die met fantasievolle vergezichten aan kwamen zetten. Dat zegt iets, denk ik, over de cultuur in Flevoland: gek op vergezichten, maar de oplossingen moeten wel maakbaar zijn. Niet elk idee dat aangedragen wordt vanuit 'het oude land' is het waard om uit te voeren. In de afgelopen vijftig jaar is dan ook het zelfbewustzijn in Flevoland flink toegenomen en het is goed daar in de komende vijftig jaar steeds meer rekening mee te houden.

De stichting Vitaal en Ondernemend Flevoland is zo verstandig geweest vooraf drie duidelijke uitgangspunten te formuleren. Als alles op losse schroeven staat, levert dat gamelle resultaten op. Dus, de bevolking in Flevoland zal blijven groeien. Naar verwachting tot 1 miljoen inwoners in 2050. Verder zal een flink deel van de landbouw in Flevoland verdwijnen, niet zo zeer het areaal als wel het aantal bedrijven. Verder zal het (zee)waterpeil stijgen en de polderbodem

zakken, waardoor waterbeheer nog belangrijker wordt. Deze grote veranderingen zijn tijdens de discussies op de symposia van verschillende kanten bediscussieerd. Dit heeft waardevolle nuanceringen opgeleverd. Aan de uitgangspunten zelf werd doorgaans niet getornd.

Flevoland is altijd een nationaal project geweest, waarbij veiligheid, voedselvoorziening en verstedelijking voorop stonden. Dat zal in de komende jaren veranderen. Flevoland zal meer op de eigen krachten aangewezen zijn, zonder uiteraard tot een autarkie te vervallen. Want goed beschouwd, is Flevoland een open samenleving. Kijk alleen maar naar de verbindingen die zich naar alle windrichtingen uitstrekken. Het sociale en economische belang van goede infrastructuur zal de komende vijftig jaar alleen maar toenemen. Ongeacht de bevolkingsgroei neemt de mobiliteit sterk toe. De discussie nu concentreert zich op de verbindingen naar de regio Amsterdam/Schiphol, maar op de lange duur zijn ook de verbindingen in andere richtingen van belang. Wil Flevoland in de toekomst steeds meer gaan profiteren van een centrale ligging in Nederland en Noordwest Europa, dan zijn goede (inter)nationale verbindingen een absolute voorwaarde. Doortrekken van de A30 zou wel eens van eminent belang kunnen zijn. Ook in sociale zin is Flevoland een open samenleving: een land van nieuwkomers. Volgens de nieuwste inzichten is openheid de motor achter de groeikracht van een creatieve economie. Nu denkt men daarbij vooral aan grote steden zoals Amsterdam, maar juist wanneer tolerantie en openheid belangrijke voorwaarden zijn, kan Flevoland hoog scoren. Naast een sociale politiek gericht op solidariteit

en elkaar de ruimte geven blijft natuurlijk infrastructuur een belangrijk aanknopingspunt voor verstedelijking. De bestaande knooppunten Almere en Lelystad liggen in dit verband voor de hand, maar ook de overige steden en dorpen in Flevoland zullen in toenemende mate onder verstedelijkingsdruk komen te staan. Maatwerk is geboden, want de lokale leefbaarheid moet er wel op vooruit gaan.

Ook in de ruimtelijke schaal van de geopperde ideeën is een verandering te onderkennen: in Flevoland zal niet langer grootschaligheid regeren. Almere is in 2050 weliswaar de vijfde, misschien wel de vierde, stad van Nederland, maar binnen die stad zal men waarschijnlijk terugrijpen op de oorspronkelijke kleinschalige, buurtgerichte opzet. Identiteit en overzichtelijkheid worden steeds meer belangrijke stedelijke waarden. Ook de grootschaligheid van de landbouw zal verminderen. Wederom niet zozeer in fysieke zin, maar vooral in organisatorische zin. De agrarische sector in Flevoland 're-invents' via innovatie, teeltintensivering, clustervorming en ketenmanagement. Het is ongewis wat dit precies oplevert, maar het moet nieuwe kansen bieden aan de landbouw en andere ruimtegebruikvormen, zoals de combinatie van toerisme, waterbeheer en natuurontwikkeling. Er is tijdens de symposia veel gepraat over de manier waarop de toekomst van Flevoland tot stand komt. Sommigen denken dat dit vanzelf gaat en dat zo min mogelijke regelgeving en overheidsbemoeienis het beste is om die toekomst te bereiken. Dat is een misrekening, want marktwerking van de leefruimte levert de nodige problemen op. Denk alleen maar aan milieugevolgen zoals geluid en vervuiling of aan de eco-

nomische gevolgen van congestie. En wat te denken van de sociale gevolgen in buurten en kernen door verdere verstedelijking. De rol van de overheid blijft in de toekomst van groot belang, omdat het onmogelijk is producent én consument te laten betalen voor de negatieve effecten van hun gedrag. In de markteconomie overheerst het korte termijn belang, terwijl de symposia aangeven dat Flevoland behoefte heeft aan lange termijn visies. De overheid is als enige in staat zulke visies ten uitvoer te brengen. Niettemin laten de symposia tegelijkertijd zien dat de overheid niet alleen zulke visies kan ontwikkelen. De bevolking in Flevoland is ondernemend genoeg om hieraan een steentje bij te dragen en vraagt vervolgens duidelijkheid aan de overheid en de politiek over wat er gaat gebeuren. De overheden in Flevoland zijn nu dus aan zet om een consistente lijn uit te stippelen naar de toekomst van Flevoland. Zo beschouwd houdt dit boekje een belofte in. Hopelijk weten de politiek en bestuurlijk verantwoordelijken in Flevoland die belofte in te lossen.

Volgens de meeste inwoners en buitenstaanders ligt Flevoland er momenteel goed bij. Het is goed toeven in Flevoland, waar ruimte en natuur volop aanwezig zijn, het is prettig wonen en doorgaans wordt er een goede boterham verdiend.

prof.dr. Oedzge Atzema
hoogleraar economische geografie
Universiteit van Utrecht

